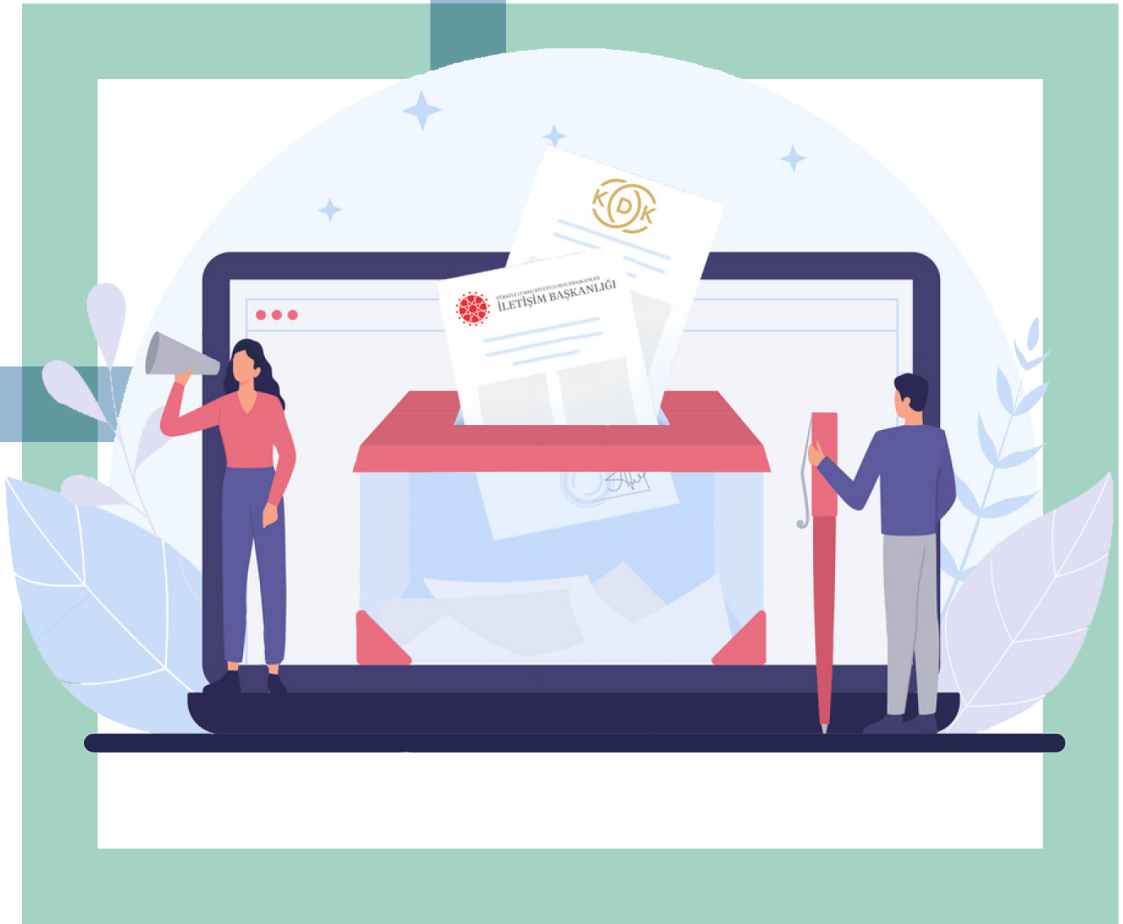

STK'LARIN
CİMER VE
KDK'YA
DİLEKÇE HAKKI
BAŞVURULARI
ARAŞTIRMASI

DİLEKÇE HAKKI VE STK'LAR

EKİM 2021

DİLEKÇE HAKKI VE STK'LAR

STK'LARIN CİMER VE KDK'YA DİLEKÇE
HAKKI BAŞVURULARI ARAŞTIRMASI

Hazırlayanlar:

EMİNE UÇAK ERDOĞAN
DERYA KAP
ZEYNEP KARAKURT

Rapor Danışmanı:

BURCU YEŞİLADALI

Tasarım

SELİN VATANDAŞ

Tarih:

EKİM 2021

Yayın Hakları Sahibi:

SİVİL TOPLUM
VE MEDYA
ÇALIŞMALARI
DERNEĞİ

Bu rapor, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Sivil Toplum ve Medya Çalışmaları Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR VE KISA BAŞLIKLAR, 5

1. YÖNETİCİ ÖZETİ, 6

2. ÇALIŞMANIN AMAÇI, 6

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ, KISITLAR VE OLUŞTURULAN İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİ, 7

4. KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE, 8

Hak Arama Özgürlüğü ve Dilekçe Hakkı, 8

İnsan Hakkı Olarak Dilekçe Hakkı Kavramı, 8

Uluslararası Mevzuat, 9

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, 9

BM İnsan Hakları Komitesi'nin 31 No'lu Genel Yorumu, 9

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 3 No'lu Genel Yorumu'nda Taraf Devletlerin Yükümlülüklerine Dair Hüküm, 10

Çocuk Hakları Komitesi 2 No'lu Genel Yorum ve 5 No'lu Genel Yorum, 10

Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi, 10

Avrupa Birliği Mevzuatı ve Temel Haklar Şartı, 11

Venedik İlkeleri ve Paris İlkeleri, 12
İstanbul Sözleşmesi, 12

Ulusal Mevzuat, 13

Ulusal ve Uluslararası Mevzuatın Karşılaştırması, 14

5. DİLEKÇE HAKKININ CİMER VE KDK'DA KULLANIMI, 14

Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER), **14**

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Dilekçe Hakkı, **15**

Kamu Denetçiliği Kurumu-KDK (Ombudsmanlık), **16**

Başvuru Hakkı Olan Kişiler, **17**

Dilekçe Dili, **17**

6. MEVCUT DURUM, 17

Sivil Katılımı Teşvik Eden Yapının Varlığı, **18**

CİMER ve KDK'ya Başvurular, Konuları ve Nitelikleri, **19**

CİMER'e Dilekçe ve Bilgi Edinme Başvuru Sayıları, **19**

STK Başvurularının Ayırıştırılmış Verilerle Takibi, **20**

2015-2017 Yılları Arasında STK'lar Tarafından KDK'ya Başvurular, **20**

2018-2020 Yılları Arasında STK'lar Tarafından KDK'ya Başvurular, **21**

KDK'ya Çocuk Hakları Konusundaki Başvurular, **23**

KDK'ya Kadın Hakları Alanında Yapılan Başvurular, **23**

Dilekçe Hakkının Etkin Kullanılmasına Yönelik Gayretler, **26**

Dilekçe Hakkının Etkin Kullanılmasında Sivil Toplumun Rolü, **26**

CİMER ve KDK Kararlarının Hak İhlallerini Telafi Etme Gücü, **26**

Kamu Kurumlarının KDK Kararlarına Uyma Oranları, **28**

7. BULGULAR, 29

CİMER ve KDK'ya Başvuruda Bulunan STK Deneyimleri, **29**

8. SONUÇ, 32

9. ÖNERİLER, 35

Dilekçe Hakkının Etkin Kullanılmasına İlişkin Kurumlar Tarafından Yapılan Genel Öneriler, **35**

Başvuruların Etkin Kullanılmasına İlişkin CİMER'in ve KDK'nın Önerileri, **36**

Sivil Toplumun Dilekçe Hakkını Etkili Kullanmasına Yönelik Öneriler, **38**

KAYNAKÇA, 40

EKLER, 43

KISALTMALAR VE KISA BAŞLIKLAR

6284 Sayılı Kanun	Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CİSST	Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
HAKİM	Hayvan Hakları İzleme Komitesi
İstanbul Sözleşmesi	Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
KİH-YÇ	Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği
Mor Çatı	Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
Paris İlkeleri	İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler
SHUDER	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TCK	Türk Ceza Kanunu
TOHAD	Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği
UCİM	Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı ile Mücadele Derneği
UIHK	Bağımsız Ulusal İnsan Hakları Kurumları
Venedik Komisyonu	Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu rapor, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde dilekçe hakkı kapsamında başvuru almaya yetkili kurumlardan ikisi olan Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) ve Kamu Denetçiliği Kurumu'na (KDK) sivil toplumun yaptığı başvuruları, uluslararası insan hakları standartları temelinde değerlendirmek; hak ihlali olması durumunda STK'ların anayasal bir hak olan dilekçe hakkını etkin çözüm ve onarma hakkı kapsamında ne seviyede kullandıklarını tespit etmek amacıyla hazırlandı.

Bu çalışmanın öncesinde, yine *Etkiniz AB Programı* desteği ile hazırlanan "STK'ların Dilekçe Hakkı Başvurularının İzlenmesi" başlıklı ilk izleme çalışmasında, sivil toplum aktörlerinin TBMM'de dilekçe almaya yetkili üç ihtisas komisyonuna (Dilekçe Komisyonu, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu) yaptıkları başvurular analiz edilmişti.

Mart-Temmuz 2021 arasında yapılan araştırmada; arşiv, medya ve literatür taramasının ardından 7 sivil toplum kuruluşuyla (STK) CİMER ve KDK'ya yapılan başvurularla ilgili görüşmeler yapıldı. Bilgi edinme ve dilekçe hakkı kapsamında ilgili kurumlara başvuruların, faaliyet raporlarının taranmasının ardından ulaşılabilen temsilcilerle ve konuyla ilgili uzmanlarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirildi.

İnsan hakları kriterlerine göre, CİMER ve KDK'ya 2015-2020 yılları arasında yapılan başvurular kıyaslandığında, STK'ların Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ndeki başvurularının da parlamenter sistemde olduğu gibi düşük seviyede kaldığı ve STK'ların dilekçe hakkını etkin şekilde kullanmadığı bulgusuna ulaşıldı. Çalışmada ulaşılan bulgular, STK'ların ağırlıklı olarak CİMER'i tercih ettiğini; KDK'ya yapılan başvuruların daha sınırlı kaldığını göstermiştir. Bunun sebepleri arasında KDK'nın kamuoyunda daha az bi-

linmesi ve hak ihlallerini gidermede etkili bir mekanizma olarak görülmemesi bulunmaktadır. Öte yandan CİMER'in, nispeten daha etkin bir kurum gibi algılsa da, hak ihlallerini gidermede sınırlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde dilekçe hakkının sivil toplum tarafından kullanımına dair yapılacak bir değerlendirmede; siyasi koşulların da analize dahil edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Tüm diğer haklar gibi, dilekçe hakkının da sivil toplum tarafından etkin kullanılması ve hak ihlallerinin giderilmesinde başvurulardan olumlu sonuç alınmasının, Türkiye'de insan hakları kriterlerine uyumlu demokratik ortamın varlığı ile mümkün olacağı tespit edilmiştir. STK'ların dilekçe hakkını etkin kullanamama sebepleri, bu hakkı kullanan STK'ların deneyimleri çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada, dilekçe hakkının, Türkiye'de insan hakları kriterlerine uygun ve katılımcı demokrasinin gereklerini gözetilen bir siyasi ortamın varlığı koşulu ile hak ihlallerini gidermede etkin bir yöntem olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

STK'ların CİMER ve KDK'ya Dilekçe Hakkı Başvurularının İzlenmesi Raporu, yeni hükümet sistemine geçilmesinin ardından, dilekçe almaya yetkili kurumlardan ikisi olan CİMER ve KDK'ya STK'ların yaptıkları başvuruları insan hakları izleme göstergeleri çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın temel amacı, bundan önce hazırlanan raporun devamı olacak şekilde, uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde dilekçe hakkını tanımlamak, bu hakkın hayata geçmesi için gereken

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ, KISITLAR VE OLUŞTURULAN İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİ

uluslararası kriterleri belirlemek ve STK'lar tarafından CİMER ve KDK'ya 2015-2020 yılları arasında yapılan başvuruları, insan hakları göstergeleri ile değerlendirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda dilekçe hakkı, ağırlıklı olarak siyasi katılım (siyasi başvuru) hakkı kapsamında değerlendirilmesine karşın, uluslararası insan hakları mekanizmalarında bu bağın zayıf olduğu tespit edilmiştir. Uluslararası mekanizmalarda dilekçe hakkı, hak arama

özgürlüğü ekseninde, hakların şikâyet ve dilekçe yoluyla elde edilmesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Buradan hareketle, çalışmada, uluslararası insan hakları literatüründe dilekçe hakkının "hak arama özgürlüğü", "etkili hukuk yoluna başvuru" ve "kamu işlerine katılma hakkı" kapsamında ele alınmasına uygun şekilde, "bilgi edinme hakkı" ve "kamu denetçisine başvuru hakkı" ile birlikte belirlenen insan hakları göstergeleri temel alınarak analiz yapılmıştır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ, KISITLAR VE OLUŞTURULAN İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİ

Araştırma raporu, Mart-Temmuz 2021 arasında niceliksel yöntem ile gerçekleştirilen ve derinlemesine mülakatları kapsayan saha araştırması, arşiv taraması ve analizini kapsamaktadır.

Araştırma, STK'ların CİMER ve KDK'ya yaptıkları başvuruları 2015-2018 ve 2018-2020 periyotlarını karşılaştırmalı olarak ele alacak şekilde yapılmış, başvuruların insan hakları izlemesi 1 Ocak 2015-31 Aralık 2020 tarih aralığı ile sınırlandırılmıştır. Bu sayede, 2018 yılında geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile öncesindeki parlamenter sistemin dilekçe hakkının kullanımı açısından karşılaştırması amaçlanmıştır.

Mevzuat hükümlerinin taranması, CİMER ve KDK veri tabanının incelenmesinin yanı sıra, her iki kuruma başvuruda bulunan STK çalışanları ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. İnsan hakları izleme çalışması kapsamında ayrıca, konuya dair daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş, literatür taraması yapılmış ve ikincil kaynaklara ulaşılmıştır.

STK'ların KDK'ya yaptıkları başvurular ve konuları, kurumla yapılan görüşme ve bilgi edinme talebine verilen cevap ile KDK'nın yıllık faaliyet raporlarından temin edilmiştir. Bu görüşme ve bilgi edinme talebiyle, kuruma 2015-2020 yılları arasında yapılan başvuru sayı ve neticeleri temin edilmiştir.

Çalışma kapsamında CİMER'e yapılan "STK'ların kuruma yaptıkları başvuru sayı ve neticelerini edinme" konulu bilgi edinme başvurusuna ise, "araştırma amacıyla talep edilen verilerin CİMER tarafından paylaşılmasının tercih edilmediği" gerekçesiyle olumsuz yanıt verilmiştir.

Bu nedenle STK'lar tarafından CİMER'e yapılan başvurular temin edilememiş; bu da çalışmanın en önemli kısıtlarından birini oluşturmuştur. Söz konusu kısıtı aşmak için çeşitli hak alanlarında çalışan ve CİMER'e başvuruda bulunan STK'lara ulaşılmış; ayrıca CİMER başvurusu yapan diğer sivil toplum aktörlerinin tespit edilmesi için 2018-2020 yılları arasında "Kamu Denetçiliği Kurumu" ve "CİMER" anahtar kelimeleri kullanılarak medya taraması yapılmıştır.

Çalışmada dilekçe hakkını kullanımı analiz edilirken “STK’lar” dernekler, vakıflar, dayanışma ağları, platformlar ile sınırlı tutulmuştur. CİMER ve/veya KDK’ya dilekçe hakkı kapsamında başvuruda bulunmuş olması koşulu gözetilerek, farklı hak alanlarında (kadın hakları, engelli hakları, hayvan hakları, insan hakları) faaliyetlerini sürdüren 8 STK’yla görüşmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında ayrıca Kamu Denetçisi Yahya Akman, Kamu Denetçisi Özlem Tunçak ve Eşik Platformu’ndan Berrin Sönmez ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

4. KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ VE DİLEKÇE HAKKI

Öncelikle dilekçe hakkının uluslararası insan hakları mekanizmalarına uygun şekilde “hak arama özgürlüğü” kapsamında değerlendirilerek açıklanması gerekir. Diğer hak ve özgürlükleri kapsayan ve koruyan bir hak olan hak arama özgürlüğü (hak arama hakkı), en yalın şekilde, insan hak ihlallerinin telafi edilmesiyle ilgili kurumlara başvurabilme ve etkili bir sonuç alabilmeyi kapsar.

Hak arama özgürlüğü çerçevesinde bireyler ve tüzel kişiler 3 farklı erke; yargıya (mahkemelere), yürütmeye (idareye-İlgili kurumlara) ve yasama organına (TBMM) başvuruda bulunabilmektedirler. Diğer bir deyişle, hak arama özgürlüğü bireylere idari (kamu) makamlara, yasama organına (TBMM) ve yargı makamlarına (mahkemelere) başvuru hakkı verir.

Hak arama özgürlüğü kapsamında ele alındığında dilekçe hakkı, bireyler (vatandaş ve belli koşullarda yabancılar) ile tüzel kişilerin kamu organlarına şikâyet, öneri ve hak ihlali gibi gerekçelerle taleplerini yazılı olarak iletmesidir. Dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkından farklı olarak, doğrudan devlet organlarına ulaşmayı ve dilekçede yer alan hususların yerine getirilmesini talep etmeyi kapsar.

Demokratik sistemlerde, teorik olarak sahip oldukları hakları kullanabilmeleri için bireylerin ya da tüzel kişilerin hak arama özgürlüğüne sahip olmaları ve bunun için hak arama mekanizmalarının açık olması gerekir.¹ Bu gereklilik nedeniyle hak arama özgürlüğü ulusal ve uluslararası mevzuat ile koruma altına alınmıştır. Bu yönüyle dilekçe hakkı, insan hakları hukukunda mağduriyetlerin giderilmesine, hak ihlallerine uğranıldığında zararın tazminine, hak arama özgürlüğü kapsamında adalete erişime olanak sunar.

İNSAN HAKKI OLARAK DİLEKÇE HAKKI KAVRAMI

Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında siyasi haklar; seçme ve seçilme hakkı, kamu hizmetine girme hakkı ve dilekçe hakkı ile kamu denetçisine başvuru gibi hakları kapsar.² Siyasi haklar arasında yer alan dilekçe hakkı, insan haklarının korunmasında önemli bir araç olan hak arama özgürlüğü kapsamında ki başvuru yollarından biridir.

Dilekçe hakkı; bireylerin, kendileriyle veya kamuyla alakalı konuları bireysel veya toplu olarak, yargı organı dışında kalan diğer ilgili kamu kuruluşlarına dilek ya da şikâyet olarak bildirmelerini veya maruz kaldıkları haksızlıkların giderilmesi için başvurmalarını kapsayan bir insan hakkıdır.³

1 İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme*, AFA Yayıncılık, İstanbul: 1994. s. 86.

2 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Siyasi Haklar: Madde 66 ile Madde 74 arası. Erişim: <https://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>

3 S. Mustafa Önen, “Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması: Kamu Denetçiliği Kurumu ile İsveç Parlamento Ombudsmanlığı’na Yapılan Şikâyetlerin Değerlendirilmesi”, *Social Sciences (NWSASOS)*, 2016 11 (2), s. 66.

4. KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

Bireyler gibi STK'lar da kamu kurumlarına dilekçe hakkı kapsamında başvuru yapabilirler. Taleplerin doğrudan ilgili kamu idarelerine aktarması için dilekçe hakkının kullanılması, sivil toplumun savunuculuk ve izleme faaliyetleri ile siyasi karar alma süreçlerine katılabilmesine olanak sağlaması açısından önemli bir araçtır.

Bundan da önemlisi, dilekçe hakkı, STK'ların kurumsal olarak ya da faydalanıcıları üzerinden dilekçe yoluyla talep, şikâyet, öneri, dilek ve hak ihlallerini kamu kurumlarına iletebilmeleri, sivil toplum aktörlerinin mağduriyetini giderme, hak ihlallerini önleme, şikâyet/önerileri kamuya ileme, yasal değişikliklerin yapılmasına zemin oluşturmaya olanak sağlar.

ULUSLARARASI MEVZUAT

Dilekçe hakkı ile ilgili Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası mevzuat çerçevesinde esas alınacak olan metinler şunlardır:

BM MEDENİ VE SİYASİ HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 16. maddesi, herkesin her yerde hukuk önünde eşit olduğunu; 17. maddesi ise mahremiyet hakkı kapsamında "hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemeyeceği ve herkesin bu tür saldırılara karşı hukuk tarafından korunma hakkına sahip olduğunu" hükümlerini içerir. Bu hükümler çerçevesinde bireyler ve tüzel kişiler, ilgili kamu kurumlarına dilekçe hakkı kapsamında başvurabilirler.

Buna ek olarak, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Genel Yorum No. 25'in 25. maddesinde "kamu yönetimine katılma" hükmünün, "seçme ve seçilme hakkından" daha geniş bir anlama sahip olduğu; yurttaşların seçimlerin olmadığı zamanlarda da karar alma süreçlerine dahil olma hakkının bulunduğu ifade edilmektedir.⁴

Ek olarak, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. maddesindeki "etkin çözüm arama hakkının iç hukukta uygulanması ve ayrımcılık yasağı"ni içeren bölümler de dilekçe hakkı kapsamında değerlendirilebilir.

BM İNSAN HAKLARI KOMİTESİ'NİN 31 NO'LU GENEL YORUMU

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'ndeki hükümlerin BM İnsan Hakları Komitesi'nin 31 No'lu Genel Yorumu'nda yer alan 16 ve 17. paragraflar, dilekçe hakkı kapsamında ele alınacak olan uluslararası insan hakları mevzuatının bir parçasıdır.

31 No'lu Genel Yorum'un 16. paragrafı; sözleşmede yer alan hakları ihlal edilen herkese, kamunun bu hakların telafi edilmesi imkânını tanıması, açıkça telafi imkânlarına ek olarak, uygun koşullarda telafinin tazmin, rehabilitasyon, aynı ihlalin tekrarlanmayacağına ilişkin güvenceler, ilgili kanunlarda değişiklikler, insan hakları ihlallerini gerçekleştirenleri adalete teslim etmeyi kapsamaktadır.

17. paragrafta; sözleşmenin ihlalinin tekrarlanmasını engelleyecek şekilde devletler tarafından tedbir alınmadığında, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. maddesinde

4 Lema Uyar, "Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006 s. 75-83. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf

5 Lema Uyar, 2006, s. 116-123.

yer alan yükümlülüğün özünün ihlal edileceği; mağdur odaklı bir yaklaşımın ötesinde, bu tür ihlallerin tekrarlanmasını önleyecek tedbirlerin alınması ve bazı durumlarda alınacak tedbirlerin devletlerin mevzuatında değişiklik gerektirebileceği belirtilmektedir.

Diğer bir deyişle, bireyler ya da tüzel kişiler bu hükümler çerçevesinde hak ihlaline uğradıklarında, kamu organlarına başvurarak söz konusu ihlallerin telafi edilmesini, gerektiğinde tekrarlanmamasını sağlayacak şekilde yasal değişiklikler yapılmasını talep edebilmektedirler.

Bu çalışma kapsamında, Türkiye'nin BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne taraf olmasından doğan yükümlülükler dilekçe hakkı kapsamında (CİMER ve KDK'ya yapılan başvurular çerçevesinde) uygun hareket edip etmediği, insan hakları kriterleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR KOMİTESİ'NİN 3 NO'LU GENEL YORUMUNDA TARAF DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİNE DAİR HÜKÜM

Dilekçe hakkı kapsamında Türkiye'yi bağlayan bir diğer uluslararası hüküm, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin (ESKHK) 3 No'lu Genel Yorumu'nun 5. paragrafında yer alan ve BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 1. paragrafına açıklık getiren maddedir. Burada da "kamunun bireylerin uğradığı hak ihlalini giderme ve soruna çözüm bulma yükümlülüğünden" söz edilmektedir.⁶

ESKHK 3 No'lu Genel Yorumu'nun 5. paragrafında, devletin yükümlülüklerine dair sözleşmede tanınan hakların, ayrımcılık gözetilmeden kullanılmasının kısmen, adli veya diğer etkili hak arama yolları sayesinde gelişeceğine dikkat çekilmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye gibi Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne taraf olan bir devlet, hak arama yollarını oluşturma ve bireylerin haklarını -dilekçe hakkı da dahil olmak üzere- çeşitli yollarla talep edebilmelerine olanak sağlama yükümlülüğü altındadır.

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ 2 NO'LU GENEL YORUM VE 5 NO'LU GENEL YORUM

Çocuk Hakları Komitesi 2 No'lu Genel Yorum ve 5 No'lu Genel Yorum'un "çocuk haklarının ihlallerine çözüm bulunması" bölümünde, Bağımsız Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının (UİHK), "çocuklar adına veya çocuklar tarafından doğrudan sunulanlar da dahil olmak üzere, bireysel şikâyetleri ve dilekçeleri değerlendirme ve soruşturma yürütme yetkisine sahip olması"; hatta "bu tür soruşturmaları etkin yürütmek için, tanıkları zorlama ve sorgulama, ilgili kanıtları alıkoyma, erişme yetkisine sahip olmaları" hükmü yer almaktadır.⁷

Ayrıca bu bölümde, haklarının ihlal edilmesi durumunda UİHK'ların tavsiye, savunuculuk ve şikâyet prosedürlerine sahip olmaları; uygun durumlarda arabuluculuk ve şikâyetlerin uzlaştırılması görevlerini üstlenmeleri gerektiği de kaydedilmektedir.

Dahası, UİHK'ların, çocukların sorunlarıyla ilgili davalar açma ve mahkemeyi ilgili insan hakları sorunları hakkında bilgilendirmek

⁶ Lema Uyar, 2006, s. 136-142.

⁷ Çocuk Hakları Komitesi 2 No'lu Genel Yorum, Bağımsız Ulusal İnsan Hakları Kuruluşlarının Çocuk Haklarının Yaygınlaştırılmasındaki ve Korunmasındaki Rolü (Genel Yorum II-2002) ve 5 No'lu Genel Yorum Çocuk Hakları Sözleşmesi Genel Uygulama Önlemleri (Genel Yorum V-2003) <http://cocukhaklariizleme.org/storage/app/uploads/public/5ef/5cd/be9/5ef5cdbe-9cae6376576827.pdf>

4. KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

için davalara müdahil olma yetkisi de dahil olmak üzere, mahkemede çocukları destekleme gücüne sahip olması gerektiğine işaret edilmektedir.

Çocuk Hakları Komitesi 2 No'lu Genel Yorum ve 5 No'lu Genel Yorum kapsamında başvuru yapılan CİMER ve KDK'nın Çocuk Komisyonu nezdinde, Türkiye'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden doğan bu gerekliliklere uygun hareket edip etmediği, insan hakları kriterleri ve belirlenecek göstergeler üzerinden değerlendirilmiştir.

AVRUPA İNSAN HAKLARI VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASI SÖZLEŞMESİ

Dilekçe hakkı ve daha geniş bir tanımlamayla siyasi haklardan olan bilgi edinme hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında korunan bir hak değildir. Buna karşın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmenin 10. maddesinde kamu kurumlarından bilgi edinme başvurularını medya organları ve STK'lar açısından kabul edilir bularak, bu maddenin kapsamına almıştır.⁸

Bu maddenin yanı sıra, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 13. Maddesi, “etkili başvuru hakkı” kapsamında, sözleşmede tanınan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin, söz konusu ihlalle ilgili ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahip olduğu hükmünü içerir. Söz konusu hüküm, dilekçe hakkı kapsamında hak ihlallerinin kamu kurumlarına başvuru yapılarak giderilmesine olanak verecek şekilde yorumlanmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ MEVZUATI VE TEMEL HAKLAR ŞARTI

Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke statüsünde olması nedeniyle, AB mevzuatında dilekçe hakkına ilişkin hükümler, AB müktesebatına uyum açısından önem arz etmektedir.

2009 tarihli Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 227. maddesi, AB vatandaşları ve üye devletlerden birinde ikamet eden gerçek kişilere ya da faaliyette bulunan tüzel kişilere, AB'nin faaliyet alanı içerisinde bulunan konularla sınırlı kalmak üzere, dilekçe hakkından faydalanma olanağı sunmaktadır. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda ise AB vatandaşlarının veya ikameti AB üye devletlerinden birisinde bulunan gerçek ya da tüzel kişilerin Avrupa Parlamentosu'na dilekçe ile başvuru hakkı yer almaktadır (Madde 44).

Dolayısıyla, AB'de dilekçe hakkı sadece AB vatandaşlarına değil AB üyesi ülkelerden birisinde ikamet eden kişiler için de bir hak olarak tanınmaktadır.

Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 20. maddesinde de Avrupa Ombudsmanı'na başvurmak AB vatandaşlarının hakları arasında yer almaktadır. Antlaşma'nın 228. maddesine göre, Avrupa Parlamentosu tarafından seçilen Avrupa Ombudsmanı'na her AB vatandaşı veya ikametgâhı ya da tüzüğüne göre merkezi bir üye devlette bulunan her gerçek ve tüzel kişi başvurabilmektedir.¹⁰

⁸ Ulaş Karan ve Gökçeçicek Ayata, “Sivil Topluma Aktif Katılım: Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler”, TÜSEV, 2015, <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/MevzuatRapor.15.09.15.pdf>

⁹ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sarti%E2%80%8B.pdf

¹⁰ İslam Safa Kaya ve Huzeyfe Karabay, “Ombudsmanlığın Uluslararası Hukuk Sistemlerindeki Yeri”, Ombudsman Akademik, Yıl: 6, Sayı: 11, Temmuz-Aralık 2019 s. 213.

VENEDİK İLKELERİ VE PARİS İLKELERİ

Dilekçe hakkının kullanılmasında bağımsız insan hakları kurumları olarak ombudsmanlık kurumları öne çıkmaktadır. Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), Avrupa Konseyi'nin anayasal konulardaki danışma organıdır.¹¹ Venedik Komisyonu'nun 2019'da kabul ettiği Ombudsmanlık Kurumunun Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin İlkeler (Venedik İlkeleri) ombudsmanlığı, bireyleri veya tüzel kişileri etkileyen idarenin hatalı eylemlerine ve insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlal edildiğine dair iddialara karşı bağımsız olarak işlem gerçekleştiren bir kurum olarak tanımlanmaktadır.¹²

Türkiye için de bağlayıcı olan bu hükümler açısından Anayasa, 6238 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ve diğer mevzuatın Venedik İlkeleri'nin “çok büyük bir bölümüne uyumlu olduğu”, kurumun kendi faaliyet raporunda ifade edilmektedir.¹³

Venedik İlkeleri'nin yanı sıra, insan hakları ihlallerinde yargı öncesi etkili bir başvuru yolu olması nedeniyle UIHK'ların temel ilkeleri, BM tarafından kısaca “Paris İlkeleri” olarak anılan 1993 tarihli İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler (Paris İlkeleri)¹⁴ ile düzenlenmiştir.¹⁵ Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu, Paris İlkeleri ile uyumlu olarak, Anayasa'nın “Dilekçe, Bilgi

Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı” başlıklı 74. maddesi ile kurulmuştur.

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ

Türkiye'nin 2012 yılında ilk onaylayan ülke olduğu İstanbul Sözleşmesi (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi), özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan STK'lar açısından büyük önem arz etmektedir. Her ne kadar Türkiye 1 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile resmi olarak Sözleşme'den çekilmiş olsa da bu kararın hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar sürmektedir.

İstanbul Sözleşmesi sadece kadına yönelik şiddeti değil, LGBTİ+'lara yönelik şiddeti ve ayrımcılığı da kapsamaktadır. Bu yönüyle İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık konularında şimdiye dek yapılmış en kapsamlı uluslararası sözleşme olarak bilinmektedir.

Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden doğan yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla yürürlüğe koyduğu 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, önleyici ve koruyucu tedbirler bağlamında İstanbul Sözleşmesi esas alınarak hazırlanmıştır. Her ne kadar İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı alınmış olsa da Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı kanun),¹⁶ kamu otoritesini hak ihalelerinin

11 Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/32-avrupa-konseyi-denetim-usulleri/>

12 “Ombudsmanlık Kurumunun Korunması, Desteklenmesi ve Geliştirilmesi”, Avrupa Konseyi. Erişim: <https://rm.coe.int/ombudsmanl-k-kurumunun-korunmas-desteklenmesi-ve-gelistirilmesi/1680a139ff, s. 16>.

13 Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 576.

14 İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler (Paris Prensipleri).

Erişim: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/27-birlesmis-milletler-diger-belgeler/>

15 Ulaş Karan ve Çiğdem Sever, “Bir İnsan Hakları Koruma Mekanizması Olarak Ulusal Eşitlik Kurumları Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği”, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2021. Erişim: <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/04/ESHID-ulusal-insan-haklari-kurumlari-TR.pdf s. 55>.

16 Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 Sayılı Kanun). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>.

4. KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

önüne geçmek ve ihlal olması durumunda mağduriyetleri telafi etmekle yükümlü kılmaktadır.

ULUSAL MEVZUAT

Dilekçe hakkı, Türkiye’de hak arama özgürlüğünün en önemli araçlarından biridir. Anayasa, Türk Ceza Kanunu ve Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile güvence altına alınmıştır.

Dilekçe hakkı, 1876 tarihli Kanun-i Esasi’de, ardından Türkiye’nin 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında yer alan en eski haklardan biridir. 1982 Anayasası’nın “Siyasi Haklar ve Ödevler” başlıklı bölümünde yer alan 74. maddesinde dilekçe hakkı yer almaktadır. Avrupa Birliği müktesebatına uyum kapsamında 2010 yılında yapılan değişikliklerle, Anayasa’nın 74. maddesi “Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” olarak düzenlenmiştir.

Osmanlı’dan bu yana Türkiye’de en eski siyasi haklardan biri olan dilekçe hakkından daha geniş bir hak olarak tanımlanan ve ulusal mevzuata yakın zaman önce dahil edilen “bilgi edinme hakkı” ise bireylerin devletin tüm kurum ve kuruluşlarına başvurarak bilgi alabilme hakkını kapsar. Bilgi edinme hakkı, 2003 yılında yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile mevzuata giren yeni siyasi haklardan biridir.

2004 tarihli Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına İlişkin Başbakanlık Genelgesi’ne göre, “dilekçe hakkı, sorulara cevap almak suretiyle bilgi edinmeyi, şikâyetle bulunmak suretiyle denetlemeyi, dilek ve öneride bulunmak suretiyle de demokratik katılımı sağlayan siyasal haklardandır.”¹⁷

Dilekçe hakkının bireylerin ve kurumların hak arama özgürlüğünün en önemli araçlarından biri olarak görülmesinin bir sonucu olarak

Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) “dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi” konusunda suç ve bu suça karşılık gelen cezai hükümler bulunmaktadır. TCK 121’e göre, “Dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi halinde, fail hakkında altı aya kadar hapis cezasına hükmolunur.”

TC Anayasası’nda ve diğer hukuki metinlerde dilekçe hakkının korunmasını ve kullanılmasını güvence altına alan şu hükümler yer almaktadır:

- 3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun
- 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
- 14 Sayılı İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
- **Cumhurbaşkanlığı Genelgeleri:**
 - 2004-12 Sayılı Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına İlişkin Başbakanlık Genelgesi
 - 2016-21 Sayılı İdarelere Verilen Dilekçeler Hakkında Başbakanlık Genelgesi
 - 2018/2 Sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili ve İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile İlgili Cumhurbaşkanlığı Genelgesi

Türkiye’de başvuru alan sekiz hak arama kurumu bulunmaktadır:

- **Yasama organında:**
 - TBMM Dilekçe Komisyonu
 - TBMM İnsan Hakları Komisyonu
 - TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
 - Kamu Denetçiliği Kurumu

- **Yürütme organında:**

- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER)
- Başbakanlığın yürütme organının başı olduğu önceki sistemde BİMER

- **Diğer kamu idarelerinde:**

- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)
- Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu (BEDK)
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu (KGEK)
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK)
- Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK)
- Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK)
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)

ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATIN KARŞILAŞTIRMASI

Dilekçe hakkını düzenleyen uluslararası mevzuat ile ulusal mevzuat karşılaştırıldığında, Türkiye'de dilekçe başvurusuna ilişkin kapsamlı düzenlemelerin bulunduğu ve söz konusu hükümlerin pek çok konuda uluslararası hukukla uyumlu olduğu görülmektedir. Türkiye'de dilekçe hakkının ve başvurulara yanıt verme süresinin Anayasa'da ve ilgili diğer düzenlemelerde yer alması, bağlayıcı hükümlerin bulunması dilekçe hakkının kullanılmasını ve sonuç alınmasını teşvik edici niteliktedir.

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. maddesinde yer alan "hakları ihlal edilen herkese, kamunun bu hakların telafi edilmesi imkânını tanıması,

açıkça telafi imkânlarına ek olarak uygun koşullarda telafinin tazmin, rehabilitasyon, aynı ihlalin tekrarlanmayacağına ilişkin güvenceler, ilgili kanunlarda değişiklikler, insan hakları ihlallerini gerçekleştirenleri adalete teslim etme"yi kapsayan hükümleri, Türkiye'de dilekçe hakkının etkin uygulanması ile mümkün olabilmektedir. Mevzuat hükümleri bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de bireylerin ve tüzel kişilerin hak arama özgürlüğü kapsamında başvurularından sonuç almalarının teoride mümkün olduğu görülmektedir.

5. DİLEKÇE HAKKININ CİMER VE KDK'DA KULLANIMI

CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM MERKEZİ (CİMER)

2006 yılında faaliyete geçirilen Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER), 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle CİMER adını aldı. CİMER, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. CİMER hem dilekçe hakkı hem de bilgi edinme hakkının kullanımı için oluşturulan elektronik bir kamu hizmeti aracıdır.¹⁸

CİMER, telefon (ALO 150 Doğrudan Cumhurbaşkanlığı), faks, şahsen müracaat ve e-devlet üzerinden başvurusu alabilmektedir. İnternet (cimer.gov.tr ve e-devlet kapısı) üzerinden yapılan başvurularda, başvuru metni oluşturulduktan sonra dilekçe sahibi başvuruyu CİMER aracılığıyla doğrudan dilekçenin konusu olan ilgili kuruma gönderebilmektedir.

5. DİLEKÇE HAKKININ CİMER VE KDK'DA KULLANIMI

“CİMER Otomasyon” adı verilen bu uygulama sayesinde CİMER aracılığıyla her türlü dilek, öneri, ihbar, şikâyet ve görüşün ilgili kamu kurumuna aktarılması sağlanmaktadır. Bu yönüyle CİMER, dilekçe hakkının kullanılmasına olanak sağlayan bir yapı olmasının yanında, bireylerin ve tüzel kişilerin bilgi edinme ile öneri iletme aracı olarak da kullanılabileceği bir özellik taşımaktadır.

CİMER, hükümet çalışmaları ve kamu yönetiminin eylem ve işlemleri hakkında vatandaşların görüş, şikâyet ve önerilerini alarak, oluşturulacak politikalara kaynak sağlama misyonuna sahip olarak tanımlanmaktadır.¹⁹ Resmi olarak CİMER’in vizyonu ise “anayasal haklar arasında yer alan dilekçe ve bilgi edinme haklarının daha hızlı ve daha kolay kullanımı ve buna dayalı olarak nitelikli bir hizmet sunumu” olarak belirtilmektedir.

CİMER’e yapılan başvurular en kısa zamanda dilekçe ya da bilgi edinme hakkı kapsamında ilgili kamu kuruluşuna gönderilmekte ve başvuruların en kısa sürede cevaplanması sağlanmaktadır. CİMER’e istek, şikâyet, ihbar, görüş-öneri ve bilgi edinme olmak üzere beş farklı kategoride başvuruda bulunulabilmektedir. CİMER’e yapılacak başvurularda dilekçe hakkının düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırları kapsamında bir başkasına hakaret, tehdit, sövme, aşağılama, iftira amacıyla içeriğinde suç unsuru taşıyacak şekilde kullanılmayacağı not edilmektedir.²⁰

CİMER’e yapılan bilgi edinme başvurularına 15 iş günü; istek, şikâyet ve ihbar başvurularına ise 30 gün içinde ilgili kamu kurumları tarafından yanıt verilmesi taahhüt edilmektedir. CİMER’e 12 yaşını dolduran Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, özel hukuk kişileri

ve uluslararası sözleşmeler uyarınca karşılıklılık esası çerçevesinde yabancılar başvuru yapabilmektedir.

Dilekçe kabul etmeye yetkili kurumlardan farklı olarak CİMER, başvuruları doğrudan kendisi incelemekle ve değerlendirmekle yükümlü değildir. CİMER, kamu kurumlarına yapılan başvuruların etkin, süratli ve doğru bir şekilde sonuçlandırılmasını sağlamak üzere ilgili kurumlara intikali ve cevapların başvurulara iletilmesinde bir köprü ve izleme kurumu olarak görev üstlenmektedir.²¹

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ’NDE DİLEKÇE HAKKI

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesi, dilekçe hakkını düzenleyen mevzuat hükümlerinde temel olarak bir değişiklik yaratmamıştır.

Türkiye’de hak arama işlevi gören ve dilekçe kabul etmeye yetkili kurumların işlevleri birbirinden farklıdır; dolayısıyla bu kurumlara yapılan başvuruların içeriği ve başvuru şekilleri de farklıdır. CİMER ve KDK, hak arama işlevleri açısından ayrıştırılmalıdır zira CİMER’e yapılan başvurular dilek, şikâyet, öneri, bilgi edinme gibi pek çok saikle yapılabilmektedir.

KDK’ya yapılan başvurular ise siyasi denetim kapsamında ve hak temelli şikâyetleri içermektedir.²² Ayrıca, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yer alan CİMER’e başvurular, idari denetim kapsamında değerlendirilmektedir. Bunun doğal sonucu olarak, aynı konuda yapılan bir başvuruya CİMER tarafından verilen yanıt ile siyasi denetim kapsamında KDK’nın verdiği yanıt farklı olabilmektedir.²³

¹⁹ a.g.e., s. 11.

²⁰ a.g.e., s. 25.

²¹ Kadir Aktaş, “Mükerrer Dilekçelerin İncelenmesinde Hak Arama Kurumları Arasında İş Bölümü Üzerine”, Ombudsman Akademik, Yıl: 6, Sayı: 11 (Temmuz-Aralık 2019), s.174. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/920825>

²² Sivil Sayfalar, “STK’ların Dilekçe Haklarının İzlenmesi, 2020, s. 21. Erişim: <https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/09/STKların-Dilekce-Hakkı-Basvurularının-İzlenmesi.pdf>

²³ a.g.e., s. 21.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU-KDK (OMBUDSMANLIK)

Dünyada 140'tan fazla devlette ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde, farklı yetkinliklere sahip ombudsmanlık kurumları bulunmaktadır. Türkiye'de 2013 yılında kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) Anayasa'nın 74. maddesinde başvuru yapılacak kurumlar arasında sayılmaktadır.

Kuruluş amacı, kamu hizmetlerinde etkin ve bağımsız bir şikâyet mekanizması kurmak olan KDK, TBMM'ye bağlı, tüzel kişiliğe sahip ve özel bütçeli bir kuruluştur. KDK'nın bu şekilde bağımsız olma niteliği korunmaya ve buna uygun bir yapılanmaya gidilmesi amaçlandığı belirtilmekle birlikte, Kamu Başdenetçisi'nin TBMM tarafından seçilmesi, Meclise bağlı olması, kurumun tarafsızlığı ve bağımsızlığı bakımından değerlendirilmesi gereken durumlardır.

Hem Paris İlkeleri hem de Venedik İlkeleri'nde vurgulanan ilk ve en önemli konu, KDK gibi ombudsmanlık kurumlarının farklı şekillerde örgütlenebilecekleri ancak her koşulda bağımsızlıklarının sağlanmasının gerektiğidir. Her iki ilkede de ombudsmanlığın tercihen anayasal, en azından yasal dayanağa sahip olmasının önemi vurgulanmaktadır.

Venedik İlkeleri'nin 6. maddesinde: "Ombudsman-Kamu Denetçisi, kurumun yetkisini, tarafsızlığını, bağımsızlığını ve meşruiyetini mümkün olan en üst düzeyde güçlendiren prosedürlere uygun olarak seçilir veya atanır. Ombudsman, tercihen uygun bir nitelikli çoğunlukla, parlamento tarafından seçilir"²⁴ ifadesi yer almaktadır. Venedik İlkeleri'nde

ombudsmanın nitelikli çoğunlukla mecliste seçilmesinin daha iyi bir yöntem olduğu belirtilmektedir. Buna göre KDK hem anayasal dayanağa sahip hem de Meclis tarafından seçilen kamu denetçisi ile bu kriterleri karşılamaktadır.²⁵

CİMER'den farklı olarak KDK, ulusal düzeyde insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde temel mekanizmalardan biri olan Ulusal İnsan Hakları Kurumları (UIHK) arasında yer almaktadır.²⁶ Bu sayede KDK, kamunun sorumluluğunun bulunduğu her tür insan hakları ihlaline ilişkin doğrudan başvuru alabilmektedir.²⁷

KDK'nın CİMER'den bir diğer farkı, yargısal denetime oranla hak ihlallerinin giderilmesinde daha kolay ve ücretsiz başvuru olanağı sunmasıdır. KDK'ya internet yoluyla ve ücretsiz başvuru yapılabilmesi, dilekçe hakkı kapsamında şikâyete konu olan durumları mahkemeye taşımadan çözüm olanağı sunar. KDK'ya yapılan başvuruların dava açma süresini durdurması da hakların korunmasında önemli bir güvence oluşturmaktadır.²⁸

TBMM Başkanlığı'na bağlı olarak kurulan KDK, idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri incelemekte; kamu organları tarafından yapılan her türlü eylem, işlem, tutum ve davranışları araştırdıktan sonra tavsiyelerde bulunmaktadır.

KDK tarafından alınan kararlar, ilgili kamu kurumlarına "tavsiye kararı" niteliği taşımaktadır. Kararların somut yaptırımdan uzak olması ve kararlarında objektif olması ile yaptırım gücünün kuruma duyulan saygıdan kaynaklanması hedeflenmiştir.

24 Venedik İlkeleri, 6. madde, "Ombudsmanlık Kurumunun Korunması, Desteklenmesi ve Geliştirilmesi", Avrupa Konseyi. Erişim: <https://rm.coe.int/ombudsmanl-k-kurumunun-korunmas-desteklenmesi-ve-gelistirilmesi/1680a139ff>.

25 Ulaş Karan ve Gökçeçek Ayata, 2015, s. 57.

26 Ulaş Karan ve D. Çiğdem Sever, 2021, s. 5. <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2021/04/ESHID-ulusal-insan-haklari-kurumlari-TR.pdf>

27 a.g.e., s. 55.

28 a.g.e., s. 59.

5. DİLEKÇE HAKKININ CİMER VE KDK'DA KULLANIMI

KDK'ya başvurular posta, e-posta, elden evrak, faks ve e-devlet gibi çeşitli şekillerde yapılabilmektedir. KDK, başvurunun geçersiz sayılması, dostane çözüm, ret, kısmen tavsiye kısmen ret ile tavsiye gibi farklı kararlar alabilmektedir. KDK'nın başvurularının kabulü Anayasa ve Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu tarafından düzenlenmektedir. Kuruma gerçek ve tüzel kişiler başvurabilmekte; başvuru sahibinin talebi üzerine başvuru gizli tutulabilmektedir.

KDK, kadın ve çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusuna odaklandığından, bir kamu denetçisini özel olarak bu iki konuda görevlendirmektedir. Ayrıca KDK web sitesinde çocuk ve kadın sekmeleri bulunmaktadır.²⁹

BAŞVURU HAKKI OLAN KİŞİLER

Başvuruda bulunma hakkı olan kişi ve kurumlar açısından bakıldığında, Türkiye'de vatandaş olanlar ve olmayanlar şeklinde bir ayrıma gidilmektedir. Türk vatandaşı olmayan yabancıların dilekçe ile CİMER ve KDK'ya başvurabilmesi belli koşullara bağlanmıştır. Başvuru yapabilmek için Türkiye'de resmi olarak ikamet etmesi, karşılıklılık esası ile vatandaş olduğu ülkenin dilekçe hakkını yabancılara tanınması ve dilekçenin Türkçe olarak kaleme alınması gibi koşullar, yabancıların başvuru yapmasını zorlaştırmakta ve hakkın kullanılmasını sınırlandırmaktadır.

DİLEKÇE DİLİ

Dilin Türkçe olması zorunluluğu yabancılar, göçmenler ve mülteciler açısından bir kısıt oluşturmaktadır. Başvuru alan kurumlardan CİMER ve KDK da bu esaslar çerçevesinde dilekçeleri kabul etmektedir. CİMER'e başvuru yapmak isteyen yabancılar "uluslararası sözleşmeler uyarınca karşılıklılık esası çerçevesinde mektup ya da faks aracılığıyla

başvuru yapabilmektedir." Dolayısıyla bir yabancı için CİMER'e e-dilekçe ile Türkçe dili dışında başvuru olanağı bulunmamaktadır.³⁰ Yabancı dilde yapılan bir başvuru olması durumunda bunun Türkçe tercüme halinin iletilmesi gerekmektedir.

Ombudsmanlık kurumunun anayasal düzeyde sağlam bir yasal temele oturtulması tercihi (2. ilke) dahil olmak üzere, Venedik İlkeleri göz önüne alındığında, Türkiye'de Anayasa, 6238 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ve diğer mevzuat çerçevesinde KDK'nın Venedik İlkeleri'yle genel olarak uyumlu olduğu görülmektedir.³¹ Bu da Türkiye'de kamu denetçisine başvuru hakkının uluslararası mevzuatla büyük ölçüde örtüştüğü anlamına gelmektedir.

6. MEVCUT DURUM

Bu bölümde, dilekçe hakkı ile ilintili olarak Türkiye'nin taraf olduğu yukarıda sıralanan uluslararası sözleşme hükümleri çerçevesinde, STK'ların CİMER ve KDK'ya yaptıkları başvuruların, insan hakları kriterlerine uygun olup olmadığı değerlendirilmektedir. Bu sayede dilekçe hakkının sivil toplum tarafından etkili şekilde kullanılıp kullanılmadığı sorusuna yanıt verilmektedir.

Başvuruda bulunmak, başvuru yapılan her iki kuruma (CİMER ve KDK) dilekçeyi teslim alma, kaydetme, ilgili kamu kurumuna sevk etme, başvuru sahibine (dilekçi) süreçle ilgili bilgi verme, dilekçeyi inceleme, dilekçe sahibi ile ilgili kamu kurumu arasında arabulucu olma ve nihayetinde dilekçe başvurusunu karara bağlayarak başvuru sahibine sonucunu bildirme gibi görev ve sorumluluklar yüklemektedir.

29 KDK Çocuk: <https://www.kdkcocuk.gov.tr/>; KDK Kadın: <https://kadin.ombudsman.gov.tr/>

30 50 Soruda CİMER, s. 17. Erişim: <https://www.cimer.gov.tr/50sorudacimer.pdf>

31 Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 576.

Hak arama özgürlüğü kapsamında dilekçe hakkının kullanılmasına etki eden mevzuat hükümleri ile uygulamada bu hakkın kullanılmasını engelleyen ya da etkin şekilde bu hakkı kullanarak dilekçe konusunun yerine getirilmesini zorlaştıran hususlar olup olmadığını insan hakları kriterleri çerçevesinde değerlendirmek, tüm bu süreci izleme çalışmasına dâhil ederek mümkün olabilmektedir.

SİVİL KATILIMI TEŞVİK EDEN YAPININ VARLIĞI

Bu çalışmanın konusu, sivil toplumun dilekçe başvurularını insan hakları kriterleri ile izlemek olduğundan, dilekçe hakkına ilişkin düzenlemelerde sivil toplumun katılımının teşvik edilip edilmediği önemli görünmektedir.

Dilekçe hakkına ilişkin mevzuat hükümlerinde (Anayasa, ilgili kanunlar, CİMER ve KDK ilgili kanun ve yönetmelik) sivil toplum aktörlerinin başvurularına dair ayrı bir hüküm bulunmamaktadır. STK'lar, CİMER'e ve KDK'ya tüzel kişi sıfatıyla ya da kurumu temsil eden kişiler bireysel olarak başvuruda bulunabilmektedir. CİMER'de STK'ların başvurularının artmasını teşvik eden ve sonuçlarını analiz etmeyi olanaklı kılan bir yapı bulunmamaktadır.

CİMER'den farklı olarak KDK, faaliyetlerinde sivil toplum örgütleri ile iş birliği ve sivil katılımı teşvik edici çalışmalar yürütme gayreti göstermektedir.

Venedik İlkeleri'nin 15. maddesinde belirtilen "herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin ombudsmanlığa serbestçe, engellenmesizin ve ücretsiz erişme ve şikâyetle bulunma hakkına sahip olması" kriterine uyumlu şekilde, diğer tüzel kişilerle birlikte STK'lar da KDK'ya başvuruda bulunabilmektedir.

Bunun da ötesinde KDK'nın kurumsal yapısını düzenleyen yönetmelik hükümleri uyarınca, kuruma yapılacak başvurunun insan hakları, temel hak ve özgürlükler, kadın hakları, çocuk hakları ve kamuyu ilgilendiren genel konulara yönelik olması durumunda, doğrudan hak ve özgürlüğü veya menfaati ihlal edilme şartı aranmamaktadır. Diğer bir deyişle, tüm gerçek ve tüzel kişiler söz konusu başlıklar altında doğrudan hak ya da menfaat ihlali yaşamasalar bile, başvuru yapabilmektedirler. Bu olanak sayesinde, mağduriyet yaşayan bireylerin yanı sıra, ilgili alanda faaliyet yürüten STK'lar da KDK'ya başvuruda bulunabilirler.³² Söz konusu olanak aynı zamanda STK'lara haklarını ve hak ihlallerini yakından takip etme, hak ihlallerini kayıt altına alma ve ilgili kurumlara dilekçe ile başvuru yapma sorumluluğu da yüklemektedir.

Nitekim STK'ların bu sorumlulukla daha çok başvuru yapmasını, idarenin denetiminde oynadığı rolü artırmasını ve kurumla iş birliklerini yaygınlaştırmasını hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda KDK, sivil toplumla ulusal ve yerel düzeyde düzenli toplantılar, karşılıklı çalışma ziyaretleri ve çalıştaylar düzenlemektedir.³³

Kendisiyle makamında yapılan görüşmede, STK'ların vatandaş ile kamu arasında köprü işlevi gördüğünü vurgulayan Kamu Denetçisi Yahya Akman, sivil toplumun KDK'ya yaptığı başvuru sayısının düşük olduğunu ve KDK'nın aktif olarak STK'lar tarafından bir başvuru mercii olarak kullanılmadığını ifade etmiştir. Akman, bunun ombudsmanlık mekanizmasının bilinmemesi ve KDK'nın etkin bir aktör olarak görülmemesi gibi çeşitli sebepleri olabileceğini belirtmiştir.³⁴

32 KDK tarafından bilgi edinme talebimize verilen yanıt, Haziran 2021.

33 KDK tarafından bilgi edinme talebimize verilen yanıt, Haziran 2021.

34 Kamu Denetçisi Yahya Akman ile yapılan görüşme, Ankara, Haziran 2021.

6. MEVCUT DURUM

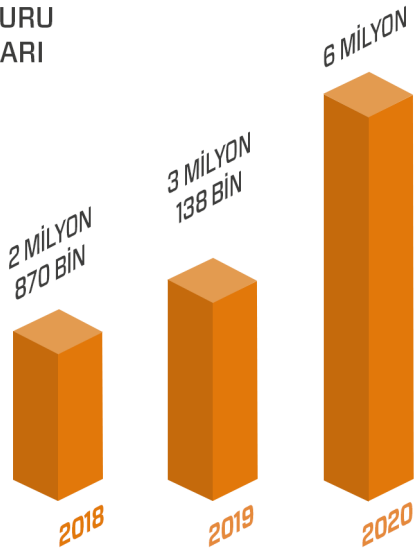
CİMER VE KDK'YA BAŞVURULAR, KONULARI VE NİTELİKLERİ

CİMER ve KDK'nın hak ihlallerini gidermede ne ölçüde etkili olduğunun tespit edilmesinde önemli bir gösterge, bu kurumlara yapılan başvuru sayıları, konuları ve nitelikleridir.

KDK'ya ve CİMER'e başvuru sayılarının yıllar içinde düzenli olarak arttığı görülmektedir. Yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte CİMER'e başvuru sayısının her geçen yıl büyük oranda arttığı; 2018 yılında 2 milyon 870 bin, 2019'de 3 milyon 138 bin ve 2020 yılında yüzde 90 artışla 6 milyonu aştığı tespit edilmiştir. Pandemi döneminde CİMER'e başvuru sayısının yüzde 200'e yakın artış gösterdiği ve aynı seyirde devam ettiği ilgili kişiler tarafından paylaşılmıştır.³⁵

CİMER'E DİLEKÇE VE BİLGİ EDİNME BAŞVURU SAYILARI

BAŞVURU SAYILARI

Hem CİMER'e hem de KDK'ya başvurular neticesinde alınan bazı önemli kararların medya aracılığıyla paylaşılmasıyla kurumların görünürlüğünün ve dilekçe hakkının kullanılmasının artması amaçlanmaktadır.

CİMER'in web sitesinde başvuru sayı ve neticelerine ilişkin herhangi bir bölüm bulunmamakla birlikte, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı medya aracılığıyla başvuru sayılarını ve içeriklerini paylaşmaktadır.

Geçen yıl 6 milyona yakın başvuru alan CİMER dilekçelerin sayı, konu, sonuç ve istatistiklerini web sitesinde yayımlamıştır. CİMER'e başvuruların konuları ve en çok başvuru alan kamu kurumları, yıllara göre değişiklik göstermektedir.³⁶ Kamu personel alımları, askerlik işlemleri, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi konularda başvuruların her dönem ağırlık taşıması; bakanlıklar arasında en çok başvurunun Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı'na gelmesi; pandemi döneminde şikâyet oranının düşmesine karşın talep oranının artması³⁷ CİMER'in kamuoyu tarafından ağırlıklı "günderlik sorunların çözümünde bir aracı" olarak algılandığını göstermektedir.

KDK'nın web sitesinde dilekçe hakkına ilişkin verilere ulaşılabilmektedir. Ancak bazı veriler web sitesine gecikmeli yüklenmekte ya da hiç yüklenmemektedir. Ulusal insan hakları kurumu olan KDK'ya başvuruların da çoğunlukla atamalar, kamu personel rejimi, eğitim-öğretim ile çalışma ve sosyal güvenlik konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Aldığı kararların erişilebilirliğini artırmaya çalışan KDK, web sitesinde sınırlı sayıda kararı yayımlamayı tercih etmekle birlikte, 2020 yılında arama motoru uygulamasına başlamıştır. Bu bölüme eklenen veriler kurumun tüm kararlarını içermemektedir.³⁸

³⁵ "CİMER'e başvuru yağıyor: Rüya anlatan da var yemek tarifi soran da", Hürriyet, 9 Mayıs 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cimere-basvuru-yagiyor-ruya-anlatan-da-var-yemek-tarifi-soran-da-41807073>

³⁶ Aynı haber.

³⁷ Aynı haber.

³⁸ Ulaş Karan ve D. Çiğdem Sever, 2021, s. 64.

STK BAŞVURULARININ AYRIŞTIRILMIŞ VERİLERLE TAKİBİ

Dilekçe hakkı kapsamında STK'lar tarafından CİMER'e ve KDK'ya başvuruların insan hakları kriterleri göz önüne alınarak değerlendirilebilmesi için, her iki kurumda kırılğan gruplara ilişkin ayrıştırılmış veriye ulaşımaya olanak sunan veri tabanının bulunması ve başvuruların neticelerinin paylaşılması gerekmektedir.

KDK'ya STK'lar tarafından yapılan başvurular konu ve sayıları ile tasnif edilmişken, CİMER'de benzer bir uygulama bulunmamaktadır. CİMER, milyonları aşan başvurulara dair kamuoyuyla detaylı bilgi ve veri paylaşımında bulunmamaktadır. Bu da CİMER'e STK'lar tarafından yapılan başvuru sayılarının, konularının ve başvurulara verilen yanıtların analizini güçleştirmektedir.

CİMER'e bu çalışma kapsamında verdiğimiz ve başvuruların sayı, konu ve neticelerinin iletilmesini talep ettiğimiz dilekçemize, şu gerekçelerle olumlu yanıt verilmemiştir: "4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 'İstenecek bilgi veya belgenin niteliği' başlıklı 7'nci maddesinde yer alan 'Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.' hükmü uyarınca [bilgi edinme] talebiniz karşılanamamıştır."³⁹ Bu nedenle, bu çalışmada CİMER'e STK'lar tarafından yapılan başvuru sayı ve konularına dair analiz yapmak mümkün olmamıştır.

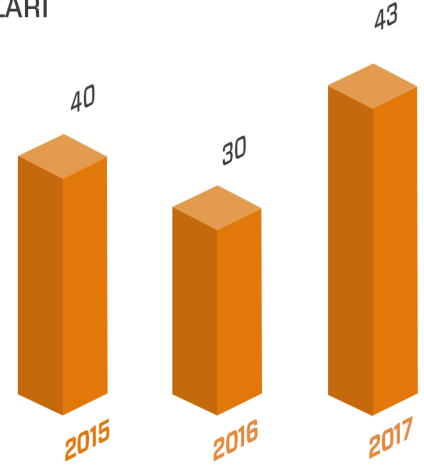
KDK'ya STK'lar tarafından başvuruların istatistikleri ise kurum tarafından paylaşılmıştır. STK'ların başvuru sayısının Cumhurbaşkan-

lığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonra arttığı görülmektedir. Örneğin, 2015'te 40 olan başvuru sayısı, yeni sisteme geçildikten sonra 2019'da 109'a, 2020'de 137'ye çıkmıştır.

Başvuruların sayısı yıllar içerisinde analiz edildiğinde, 8 yılını tamamlayan KDK'ya yapılan başvuruların her yıl düzenli olarak arttığı ve kurumun kararlarının daha erişilebilir olduğu gözlenmektedir.⁴⁰ KDK'ya 2020 yılında, Faaliyet Raporu'nda belirtildiği üzere, pandeminin etkisiyle, yıllık ortalamasının 3 katı oranında başvuru (90 binin üzerinde) yapılmıştır. 2021 yılında, salgının etkilerinden arınmış olarak başvuru sayısının 30 bin civarında olması beklenmektedir.⁴¹

2015-2017 YILLARI ARASINDA STK'LAR TARAFINDAN KDK'YA BAŞVURULAR

BAŞVURU SAYILARI

Başvuru Sayılarına Göre Dağılım:

Kaynak: KDK tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

³⁹ Başvurumuz için bkz. EK-3.

⁴⁰ Ulaş Karan ve D. Çiğdem Sever, 2021, s. 73.

⁴¹ Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 578.

6. MEVCUT DURUM

Konularına Göre Dağılım:

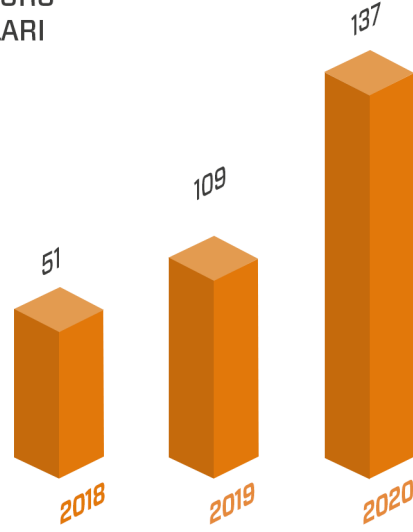
Konu, Alan ve Alt Alan Adı	2015	2016	2017
Ekonomi, maliye ve vergi		1	2
Kamu personel rejimi	16		13
Eğitim-öğretim, gençlik ve spor	1	3	4
Adalet, milli savunma ve güvenlik	5	7	2
Mahalli idarelerce yürütülen hizmetler	1	1	3
Çalışma ve sosyal güvenlik	6	2	4
Kamu personel rejimi-1 (İdarede işçi statüsünde çalışanların iş kanunundan ve iş akdinden kaynaklanan haklarına ilişkin alt konular)		6	
Sosyal hizmetler	1	2	
Sağlık			1
Çocuk hakları			
Engelli hakları			3
Enerji, sanayi, gümrük ve ticaret	3	1	1
Ulaştırma, basın ve iletişim	1		1
Mülkiyet hakkı	1		
Orman, su, çevre ve şehircilik		1	4
Nüfus, vatandaşlık, mülteci ve sığınmacı hakları	1		
İnsan hakları	1	5	1
Ailenin korunması			1
Gıda, tarım ve hayvancılık		1	
Bilim, sanat, kültür ve turizm			
Diğer konu ve alanlar	3		1
Kadın hakları			2
TOPLAM	40	30	43

Kaynak: KDK tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

2018-2020 YILLARI ARASINDA STK'LAR TARAFINDAN KDK'YA BAŞVURULAR

Başvuru Sayılarına Göre Dağılım:

BAŞVURU SAYILARI

Kaynak: KDK tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

Konularına Göre Dağılım:

Konu Alan ve Alt Alan Adı	2018	2019	2020
Ekonomi, maliye ve vergi	1	4	7
Kamu personel rejimi	13	30	33
Eğitim-öğretim, gençlik ve spor	3	9	8
Adalet, milli savunma ve güvenlik	7	27	35
Mahalli idarelerce yürütülen hizmetler	3	2	1
Çalışma ve sosyal güvenlik	7	8	6
Kamu personel rejimi-1 (İdarede işçi statüsünde çalışanların iş kanunundan ve iş akdinden kaynaklanan haklarına ilişkin alt konular)		3	12
Sosyal hizmetler			1

Sağlık		2	
Çocuk hakları	1	2	
Engelli hakları	1		1
Enerji, sanayi, gümrük ve ticaret	1	3	
Ulaştırma, basın ve iletişim	2	4	3
Mülkiyet hakkı		5	4
Orman, su, çevre ve şehircilik	1		1
Nüfus, vatandaşlık, mülteci ve sığınmacı hakları	1		1
İnsan hakları	7	10	6
Ailenin korunması			17
Gıda, tarım ve hayvancılık			
Bilim, sanat, kültür ve turizm		2	1
Diğer konu ve alanlar	1		
Kadın hakları	2		
TOPLAM	51	111	137

Kaynak: KDK tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

2019 yılında KDK'ya başvurularda "insan hakları" başlığı yüzde 1,12 oranında gerçekleşmiştir. KDK Faaliyet Raporları'nda "insan hakları" başlığı altında toplanan başvurular, ceza infaz kurumlarında yaşanan hak ihlalleri, dilekçe ve bilgi edinme, seçme ve seçilme, vatandaşlık, seyahat, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları, düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü, işkence ve kötü muamele yasağı gibi konuları içermektedir. Örneğin 2020 yılı KDK Faaliyet Raporu'nda, kuruma "temel

hak ve özgürlüklerin ihlali iddialarını içeren çok sayıda başvuru iletildiği, başvuruların çoğunun bireysel nitelikte olmakla beraber, bir dizi somut ihlal iddialarının avukatlar, sivil toplum örgütleri ve meslek kuruluşları tarafından da yapıldığı" belirtilmektedir.⁴²

KDK'ya kadın, çocuk ve engelli hakları diye sınıflandırılan başvuruların ise yüzde 4,3 oranında kaldığı görülmektedir. İnsan hakları başlığı altındaki başvuru sayısının, genel başvuru sayısındaki artışa rağmen yükselmemesi, aksine 2019 yılında düşme eğilimi göstermesi dikkat çekicidir.

Kadın ve çocuk haklarının korunmasına ve geliştirilmesine özel olarak odaklanan ve her iki konuda ayrı bir denetçi görevlendiren KDK, bu sayede şikâyet başvurusunda bulunan ya da bulunmak isteyen kadın ve çocuklarla iletişime geçerek hak arama kültürlerinin gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.⁴³ Gösterilen öneme rağmen KDK, kadın ve çocuk başlığında sınırlı sayıda başvuru almaktadır.

Örneğin 2018 yılında çocuk hakları alanında toplam başvuru sayısı 786 iken, çocuk hakları STK başvurusu 2'de kalmış; 2020 yılında çocuk hakları alanında toplam başvuru sayısı 351 iken çocuk hakları STK başvurusu 1'e düşmüştür.

Kadın hakları alanında 2018 yılında toplam 31 başvurudan sadece 1 tanesi kadın hakları alanındaki bir STK'dan yapılmışken; 2020 yılında kadın hakları alanındaki toplam başvuru sayısı 6'ya düşmüş, kadın hakları alanındaki STK'lardan ise herhangi bir başvuru yapılmamıştır.⁴⁴

42 KDK 2020 Faaliyet Raporu, s. 312.

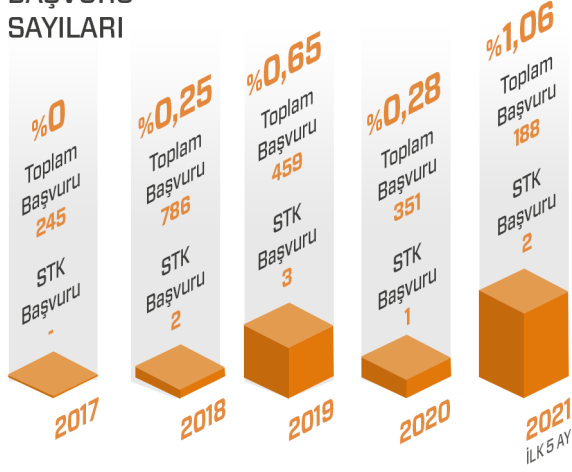
43 Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

44 Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

6. MEVCUT DURUM

KDK'YA ÇOCUK HAKLARI KONUSUNDAKİ BAŞVURULAR:

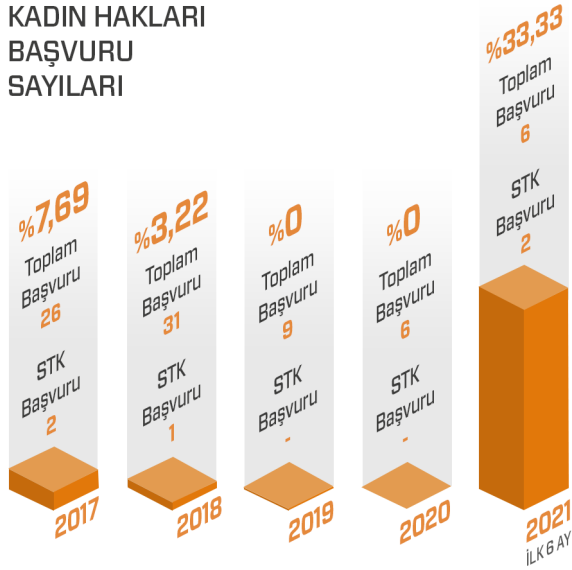
ÇOCUK HAKLARI BAŞVURU SAYILARI

Kaynak: KDK tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

KDK'YA KADIN HAKLARI ALANINDA YAPILAN BAŞVURULAR:

KADIN HAKLARI BAŞVURU SAYILARI

Kaynak: KDK tarafından bilgi edinme talebi kapsamında Sivil Sayfalar'a verilen yanıt.

Bünyesinde Çocuk Birimi'ni barındıran, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla herhangi bir ücret talep etmeyen ve çocuklardan bizzat başvuru alan tek kurum olan KDK, kadın konusunda olduğu gibi çocuk hakları alanında da sınırlı sayıda başvuru almaktadır. KDK, "çocuk ve kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi için daha somut adımlar atılabileceği" değerlendirilmesiyle, her iki konu özelinde sınırlı kalan etkisini kabul etmektedir.⁴⁵

KDK'ya kadınlar ve kadın örgütleri tarafından yapılan başvuru sayısı oldukça düşüktür. Hatta, COVID-19 salgınında geçmiş yıllara oranla toplamda çok daha yüksek sayıda başvuru almasına ve Türkiye'de İstanbul Sözleşmesi'ne ilişkin tartışmalar ile kadına yönelik şiddetin önlenmesinin daha kritik hale gelmesine karşın 2020 yılında kadın hakları alanında çalışan STK'lar tarafından KDK'ya hiç başvuru yapılmamış olması dikkat çekmektedir.

2020 yılında kadın hakları alanında KDK'ya başvuru yapan 6 kişinin talebinin sosyal hizmetler alanında olması ve kadına yönelik temel sorunlardan herhangi birini içermemesi ayrıca not edilmelidir.⁴⁶

2020 yılında, "Türk aile yapısına uygun olmadığı, uygulamaların kadına yönelik şiddeti önleme amacına hizmet etmediği" gerekçesiyle İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılması talebiyle KDK'ya 86 adet başvurusu olmuştur.⁴⁷ KDK, başvurulara ilişkin "İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesi" tavsiyesi ile ön rapor hazırlamıştır.

Söz konusu talebe karşı 50'den fazla baro başkanının "İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmaması için Meclis'e tavsiye kararı verilmesi" talebiyle KDK'ya yaptıkları başvuruya ise KDK tarafından henüz yanıt verilmemiştir. Üstelik, bu süre zarfında İstanbul Sözleş-

45 KDK tarafından bilgi edinme talebimize verilen yanıt, Haziran 2021.

46 Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 326.

47 KDK tarafından bilgi edinme talebimize verilen yanıt, Haziran 2021.

mesi'ne dair yoğun tartışmalar sürmüştü ve Cumhurbaşkanı kararı ile 1 Temmuz 2021'de Türkiye sözleşmeden çekilmiştir.

İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmasına ilişkin tartışmaların sürdüğü 2020 yılı Ağustos ayında kadın örgütleri bine yakın dilekçe ile CİMER'e EŞİK Platformu öncülüğünde başvuruda bulunmuştur. Hazırlanan ortak dilekçe metninde İstanbul Sözleşmesi tartışmalarına son verilmesi, sözleşmenin etkin uygulanması için acil eylem planı hazırlanması, İstanbul Sözleşmesi'yle ilgili her gelişme için bağımsız kadın örgütlerinin görüşlerinin alınması talep edilmiştir.⁴⁸

CİMER tarafından dilekçelere verilen yanıtta, İstanbul Sözleşmesi'nin adı dahi geçmemiştir.⁴⁹ Gelen yanıtta, "Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı dahil tüm taraflarla eşgüdüm içerisinde çalışmaların sürdüğü", "başvurularda yer alan görüş ve önerilerin değerlendirilmek üzere ilgili birimlere iletildiği" ifade edilmiştir.

EŞİK Platformu aracılığıyla CİMER'e başvuruda bulunan kadınlar, "CİMER aracılığıyla Cumhurbaşkanı'na ulaşamadıkları ve kendilerine bir yanıt verilmediği" gerekçesiyle Eylül ayında yeni bir girişimde bulunmuşlardır. Dilekçelerinin, asıl muhatabı olan Cumhurbaşkanlığı makamına iletilmesi amacıyla kamuoyuna açık çağrı yapmışlardır.⁵⁰ Bu dilekçelerde "İstanbul Sözleşmesi ve kadınlarla ilgili tüm konularda bağımsız kadın örgütlerinin taraf olarak alınması gerektiği"; "kadın örgütleri ile görüşmeden, kadın örgütleriyle mutabakata varılmadan hiçbir adım atılmaması" talebi yinelenmiştir.⁵¹

Bireysel olarak kadınlar ve kadın örgütleri tarafından CİMER'e iletilen bu talepler olumlu

karşılık bulmamış, Türkiye 1 Temmuz 2021 itibarıyla İstanbul Sözleşmesi'nden resmi olarak çekilmiştir.

Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir nokta, kadın hakları savunucularının insan hakları kurumu olmasına karşın KDK'ya ya da dilekçe almaya yetkili başka bir kuruma (örneğin Türkiye İnsan Hakları Kurumu) başvuruda bulunmayı tercih etmemiş olmalarıdır. EŞİK Platformu'ndan Berrin Sönmez, CİMER'e başvuruda bulunmalarının nedenini "taleplerini kayıtlara geçirmek ve mutlaka bu kurumlara sözlerini iletmek" olarak özetledi.

Sönmez, CİMER gibi Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHEK) ve KDK'ya da başvuru yapmayı tartıştıklarını ancak TİHEK Başkanı ve Kamu Baş Denetçisi'nin "yıllardır her fırsatta kadın karşıtlarının yanında yer aldıkları için bu iki kurumdan gelecek cevabın olumsuz olma ihtimalini çok yüksek bularak" başvuru yapmaktan vazgeçtiklerini belirtti:

"TİHEK ve KDK'dan başvurularımıza gelecek olumsuz bir cevap, bizim mücadelemizde engelleyici bir etki yaratacaktı. Buna karşın, karşı tarafın eline güçlü bir silah olacak diye tereddüt ettik ve TİHEK ile KDK'ya başvuru yapmaktan vazgeçtik. Özetle, TİHEK ve KDK'ya dair güven eksikliği, bizi başvuru yapmaktan alıkoymdu. Biz EŞİK olarak kurumlara değil, kendimize güvenerek yolumuza devam etme kararı aldık."⁵²

Bu örnekte olduğu gibi kadın ve çocuk haklarının yanı sıra, ayrımcılık ve insan hakları başlıklarında da KDK'ya başvuruların düşük olması, STK'ların hak ihlali durumunda kurumu öncelikli olarak tercih etmediğini göstermektedir.⁵³ Türkiye'de hak ihlaline sıklıkla konu olan mülkiyet, özel hayata ve aile

48 EŞİK Platformu. <https://esikplatform.net/cimere-basvuruyoruz/>

49 Berrin Sönmez, "CİMER listesinde Fahrettin Altun'la köşe kapmaca", Gazete Duvar, 15 Eylül 2020. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/09/15/cimer-listesinde-fahrettin-altunla-kose-kapmaca>

50 a.g.m.

51 a.g.m.

52 Berrin Sönmez ile yapılan görüşme, 6 Temmuz 2021.

53 Ulaş Karan ve D. Çiğdem Sever, 2021, s. 73.

6. MEVCUT DURUM

hayatına saygı, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi konularda da KDK'ya başvuruların düşük seviyede kaldığı anlaşılmaktadır.⁵⁴ Kuruma yapılan başvurularda kamu personel rejimi ile ilgili başlıklardaki yığılmaya karşın, insan hakları konularında başvuruların azlığı dikkat çekmektedir.

Tüm bu faktörlerle birlikte kuruma yapılan başvuruların sayı ve konu sınırlılığı birlikte değerlendirildiğinde, STK'ların KDK'ya öncelikli başvuru mercii olarak tercih etmediği görülmektedir. Aynı şekilde, STK'ların KDK'ya hak ihlallerinin telafi edilmesinde “ulusal insan hakları kurumundan beklenen etkinlikte” görmediği ifade edilmektedir. Daha genel bir bakışla, “potansiyel başvuruçular açısından kurumla ilgili algının insan hakları odaklı olmadığı” değerlendirilmesi yapılmaktadır.⁵⁵

Türkiye'nin önemli gündem maddelerinde biri olan Kanal İstanbul tartışmaları da CİMER'e intikal eden konulardan biri olmuştur. 2020 yılında “350 Ankara” adlı sivil girişimin başlattığı “ÇED İtiraz Kampanyası”na 25 bin kişi katılmış ve dilekçeler CİMER'e iletilmiştir. 77 farklı ülkeden ve Türkiye'nin 69 kentinden insanlar söz konusu kampanyaya katılmıştır. CİMER'in dilekçelere verdiği yanıtta, itirazların nihai olarak ÇED raporunda değerlendirileceği belirtilmiştir.⁵⁶ Bu örneğin yanı sıra, CİMER'e Kanal İstanbul'un iptal edilmesi ile ilgili iletilen diğer başvurulardan da olumlu bir yanıt alınamamış ve Kanal İstanbul kapsamında Sazlıdere köprüsünün temeli 26 Haziran 2021 tarihinde atılmıştır. İstanbul Sözleşmesi'ne benzer şekilde Kanal İstanbul'un hayata geçirilmemesi için dilekçe hakkı kapsamında yapılan pek çok başvuru,

siyasi iktidarın projenin hayata geçirilmesine dair kararlı tutumu ve siyasi öncelikleri nedeniyle reddedilmiştir.

Bahsi geçen iki örnekten hareketle, toplumda dilekçe hakkının sadece şikâyet üzerinden değerlendirilmediği; başvuruların hak arama hürriyeti kapsamında ve siyasi katılımın bir aracı olarak görüldüğü; buna karşın CİMER'in söz konusu taleplere ağırlıklı olarak şikâyet odaklı yaklaştığı değerlendirilmesi yapılabilir.

Bir örnek üzerinden KDK kararlarında dilekçe hakkının nasıl karşılık bulduğuna ilişkin bir değerlendirme yapılacak olursa; KDK'ya kişinin cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimine ilişkin ayrımcılık iddiasıyla yapılan başvuruda, kurum konuyu ayrımcılık çerçevesinde değerlendirmemeyi tercih etmiştir. İstanbul'da “Onur Yürüyüşü”nü uygun bulmayan valilik kararına karşı yapılan başvuruda, KDK, toplantının yeri ve güzergâhı üzerinden kararı incelemeyi tercih etmiş ve ayrımcılık ekseninde bir hukuki mütalaada bulunmamıştır.⁵⁷

Sistematik olarak ayrımcılığa maruz kalan LGBTİ+'ların ayrımcılık iddiasını içeren bu başvuru ve sayıca az olsa da kuruma yapılan cinsiyet temelli ayrımcılık iddialarına ilişkin KDK kararlarında, uluslararası ayrımcılık tanımı ve standartlarından uzaklaşıldığı görülmektedir.⁵⁸ Bu da KDK'nın Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin (ESKHK) 3 No'lu Genel Yorumu'nun 5. paragrafı, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde tanınan hakların ayrımcılık gözetmeden kullanılmasının gerekliliğine uygun hareket etmediğini ve dilekçe hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.

⁵⁴ a.g.e., s. 64.

⁵⁵ a.g.e., s. 64.

⁵⁶ Serkan Alan, “Kanal İstanbul'a CİMER yanıtı: İtirazınızı nihai raporda değerlendireceğiz”, 11 Ocak 2020. <https://www.gazetevarduar.com.tr/gundem/2020/01/11/kanal-istanbula-cimer-yaniti-itirazinizi-nihai-raporda-degerlendirecegiz>

⁵⁷ Ulaş Karan ve D. Çiğdem Sever, 2021, s. 72.

⁵⁸ a.g.e., s. 72.

DİLEKÇE HAKKININ ETKİN KULLANILMASINA YÖNELİK GAYRETLER

Yukarıda sıralanan sorunlarla birlikte, mevcut tabloyu bütünlüklü olarak analiz edebilmek için CİMER ve KDK nezdinde dilekçe hakkının etkin kullanılmasına ilişkin gösterilen gayretlerin not edilmesi gerekmektedir.

Her iki kurum da, dilekçe hakkının kullanılmasında aksayan hususları tespit etme, bu hakkın daha etkin kullanılması ve hak arama kültürünün yaygınlaşması amacıyla, kurumsal düzeyde çeşitli başlıklarda iyileştirmeler yapmayı hedeflemektedir.

CİMER, “vatandaş odaklı kamu hizmeti anlayışının hayata geçirilmesine öncülük etmek”, “vatandaşa daha hızlı, kaliteli, güvenilir kamu hizmeti verilmesi” ve “vatandaşların toplumsal unsurlar ile karar alma süreçlerine katılımına imkân veren dönüşümü gerçekleştirme” hedefine sahiptir. Bu hedef kapsamında, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından hazırlanan 2020-2024 Stratejik Plan’ında CİMER’in dilekçe ve bilgi edinme hakkı çerçevesinde sunduğu hizmetlere ilişkin bazı eksikler ve bu eksikleri gidermeye yönelik hedefler sıralanmaktadır. Stratejik Plan’da CİMER’e yapılan başvuruların ortalama cevaplanma süresinin 15 günden 10 güne düşürülmesi; 11. Kalkınma Planı kapsamında Anayasa tarafından güvence altına alınmış dilekçe ve bilgi edinme hakkının CİMER aracılığıyla etkin ve hızlı bir şekilde kullanılmasının sağlanması hedefi yer almaktadır.⁵⁹

Nitekim söz konusu plan hedefleri doğrultusunda 2020 yılında “50 Soruda CİMER” kitapçığı yayımlanmış; kamu kurum ve kuruluşlarında CİMER’den sorumlu personele eğitim verilmiş ve personel sayısının

arttırılmasına yönelik bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca, “ALO 150 Çağrı Merkezi” açılmıştır.

KDK da başvuruların daha hızlı sonuçlandırılması için kurumsal kapasitesini geliştirerek 6 aylık inceleme süresinin kısaltılmasını hedeflemektedir.⁶⁰ KDK’ya yapılan başvurulardan ücret alınmaması ve yargı organlarına kıyasla dilekçelerin 6 ay gibi kısa bir sürede çözüme kavuşturulması, “bireylerin adalete hızlı ve kolay erişimini sağlamada kurumun önemli bir araç olma potansiyelini” etkin şekilde kullanabilmesini gerektirmektedir.⁶¹

CİMER ve KDK tarafından hayata geçirilen ve geçirilmek istenen söz konusu düzenlemeler, dilekçe hakkının kullanılmasını teşvik edici uygulamalar olarak nitelendirilebilir.

DİLEKÇE HAKKININ ETKİN KULLANILMASINDA SİVİL TOPLUMUN ROLÜ

Dilekçe hakkının etkin ve verimli kullanılması, hak ihlallerinin giderilerek telafi edilmesi için CİMER ve KDK nezdinde nasıl bir uygulamanın olduğuna bakıldığında, sivil toplumun sürece katılımının önemi ortaya çıkmaktadır.

KDK bu amaç doğrultusunda, sivil toplumu önemli bir paydaş olarak konumlandırmakta ve STK’lar ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. KDK’nın Faaliyet Raporu’nda sivil toplum ile ilgili alt bölümler; Çocuk Hakları, Engelli Hakları ve Sosyal Hizmetler, İnsan Hakları, Kadın Hakları olarak sıralanmıştır.⁶²

Hak arama kültürünün yaygınlaştırılması amacıyla, Türkiye’nin pek çok kentinde STK ve meslek kuruluşları ile düzenli olarak görüş alışverişinde bulunmaktadır. 2020 yılında 600 yerel STK temsilcisi ile görüşmeler yapılmıştır.⁶³

59 Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 2020-2024 Stratejik Planı, s. 26. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanli%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2020-2024_Stratejik_Plan%C4%B1.pdf

60 Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 578.

61 a.g.e., s. 578.

62 Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 297-329.

63 a.g.e., s. 34.

6. MEVCUT DURUM

KDK'nın 2020 Faaliyet Raporu'nun "Hak Arama Kültürünün Yaygınlaştırılması ve Paydaşlarla İlişkiler" bölümünün "STK'lar ile İlişkiler" alt sekmesinde "meslek kuruluşları, sendikalar ve barolarla iş birliğine önem" verildiği belirtilmektedir. Devamında, yıl içinde "TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, MEMUR-SEN, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Belediyeler Birliği gibi STK ve meslek kuruluşları ile düzenli olarak görüşmeler" yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Yanı sıra, "hak arama kültürünün yaygınlaştırılması adına Kocaeli, Diyarbakır, Mardin, Nevşehir, Kilis, Trabzon, Mersin, Muş ve Bingöl'de gerçekleştirilen il toplantılarında da TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, MEMUR-SEN, KAMUSEN, KESK, DİSK'ten oluşan STK temsilcisi ile görüşmeler yapıldığı ifade edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle, yerel düzeyde KDK'nın STK'lar içinde ağırlıklı olarak meslek örgütleri ile temas ettiği anlaşılmaktadır.

KDK tarafından araştırma kapsamında tarafımıza iletilen yanıtta, KDK'nın re'sen inceleme yetkisinin bulunmadığı hatırlatılmakta ve "STK'ların sahada karşılaştıkları, tanık oldukları uyuşmazlıklar ile yasal düzenlemelerden kaynaklı sorunları kuruma daha fazla sayıda başvuru ile iletmelerinin hedeflendiği" kaydedilmektedir.⁶⁴ KDK'nın dilekçe hakkının daha etkili kullanılmasına yönelik söz konusu çabalarına karşılık, hak ihlali durumunda STK'ların dilekçe haklarını kullanarak KDK'ya başvuru yapma tercihinin oldukça düşük kaldığı görülmektedir.⁶⁵

Bu çalışma kapsamında yaptığımız mülakatlarda, bazı STK'ların sonuç alamayacakları düşüncesinden hareketle KDK'ya başvuru yapmada çekimser kaldıkları anlaşılmaktadır.

CİMER VE KDK KARARLARININ HAK İHLALLERİNİ TELAFİ ETME GÜCÜ

Dilekçe hakkının etkin kullanılıp kullanılmadığının tespitinde bir diğer önemli kriter, CİMER ve KDK tarafından alınan hak ihlali olduğuna yönelik kararlara rağmen, kamu kurumlarının mağduriyetin telafisi konusunda nasıl bir uygulama içinde bulunduğudır.

CİMER, ilgili kamu kurumlarının aldığı kararların hayata geçirilmesi ve idareye yol göstermesi için gayret göstermektedir. CİMER'de başvuruların neticelerini analiz eden bir birim bulunmasına karşın, başvurulara ilişkin bu analizler kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Yapılan analizler, ilgili 101 kuruma aylık olarak gönderilmekte, bu sayede kurumların CİMER'e gelen talepleri dikkate alarak kararlarını vermelerine katkı sunulmaktadır.⁶⁶

CİMER'e iletilen dilekçelerin içeriği, bunlara verilen yanıtlar ve bu yanıtların kamu kurumları tarafından ne ölçüde hayata geçirildiğine dair veriler CİMER tarafından kamuoyu ile paylaşılmadığı için, dilekçe hakkının CİMER nezdinde etkin kullanılıp kullanılmadığının tespitini yapmak güçleşmektedir. Sadece ilgili kişiler tarafından yapılan açıklamalar ve CİMER tarafından alınan bazı önemli kararlar basında yer bulduğundan, dilekçe başvurularında hak ihlallerinin telafi edilip edilmediği bilgisi kapsamlı olarak tespit edilememektedir.

Bu da çeşitli konularda CİMER'e başvuru yapan kişi ve kurumların paylaştıkları bilgiler üzerinden bir değerlendirme yapmayı olanaksız kılmaktadır. Diğer bir deyişle, CİMER'e dilekçe hakkı kapsamında STK'lar tarafından

⁶⁴ KDK tarafından bilgi edinme talebimize verilen yanıt, Haziran 2021.

⁶⁵ Ulaş Karan ve D. Çiğdem Sever, 2021, s. 64.

⁶⁶ "CİMER'e başvuru yağıyor: Rüya anlatan da var yemek tarifi soran da", Hürriyet, 9 Mayıs 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cimere-basvuru-yagiyor-ruya-anlatan-da-var-yemek-tarifi-soran-da-41807073>

yapılan başvurular da dahil olmak üzere tüm başvuruların içerikleri ve bu başvurulara verilen yanıtların tespit edilemeyişi, uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde hak ihlali niteliği taşımaktadır.

2020 yılının Kasım ayında, Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği'nin altın arama ruhsat süresi dolan Doğu Biga Madencilik'in Çanakkale Kirazlı'daki altın şantiye alanını Orman Bölge Müdürlüğü'ne devretmesi talebiyle CİMER'e yaptığı dilekçe kampanyası, alınan olumlu yanıtla sonuçlandı. 2021 yılının Mart ayında nihai yanıtı verilen dilekçe ile Kazdağları'nda siyanürlü altın araması için 350 bin ağacı kesen Kanadalı şirket Alamos Gold şirketinin izinleri iptal edildi. Bu şekilde, çevre konusunda önemli başlıklardan biri olan Kazdağları, başvuruların kabul edilmesi ile olumlu sonuçlanmış oldu.⁶⁷

KDK'nın insan haklarının korunması konusunda etkili olduğu, sivil toplumla etkin işbirliği yaptığı ve kararlarında STK'lardan görüş alarak hak ihlallerine ilişkin şikâyetleri giderdiği bazı iyi örnekler bulunmaktadır. FGFR3 genindeki bozukluklardan kaynaklanan kalıtsal bir cücelik tipi olan Akondrapla-

zi'nin Özür Oran Cetvelinde yer alması için KDK'ya yapılan başvuruda, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nden istenen görüş doğrultusunda verilen tavsiye kararı Türkiye'de engellilik tanımı açısından önemli bir değişime olanak sağladı.⁶⁸

KDK'nın başvuruları değerlendirerek aldığı ve tavsiye niteliği taşıyan kararlarına kamu kurumlarının uyma oranının yıllar içerisinde giderek arttığı görülmektedir. Bu kapsamda KDK tavsiye kararlarına uyum oranı 2013 yılında yüzde 20'lerde iken; 2017 yılında yüzde 65'e, 2018 yılında yüzde 70'ye, 2019 yılında ise yüzde 75'e yükselmiştir. 2020 yılında ise bu oran yüzde 76,38 olarak gerçekleşmiştir.⁶⁹

KAMU KURUMLARININ KDK KARARLARINA UYMA ORANLARI

Yıllar	Uyum Oranları (%)
2013	20
2014	39
2015	37
2016	42
2017	65
2018	70
2019	75
2020	76

Öte yandan, KDK tarafından alınan kararların tavsiye niteliğinde olması, kimi durumlarda hak ihlallerinin telafisinde soru işaretlerine neden olmaktadır.

Kurum denetçisi Yahya Akman, tavsiye kararlarının "sorunları toplumun farklı kesimleri arasında uzlaşma sağlayarak çözme" anlayışını oturtmak ve iyi yönetim ilkelerini yerleştirmeyi olanaklı kılmada katkı sağladığını kaydetmektedir. KDK kararlarına

67 "350 bin ağacın kesildiği Kazdağları'nda şirketin izni iptal edildi", Cumhuriyet, 7 Mart 2021. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/350-bin-agacin-kesildiği-kazdaglarında-sirketin-izni-iptal-edildi-1818853>

68 Ulaş Karan ve D. Çiğdem Sever, 2021, s. 60.

69 KDK 2020 Faaliyet Raporu, s. 99.

6. MEVCUT DURUM

İlgili kamu kurumlarının uyması için pek çok kanaldan baskı kurmaya çalıştıklarını kaydeden Akman, bunları, “önemli konularda medya gücünü kullanmak, TBMM’ye sunulan yıllık faaliyet raporlarına söz konusu kararları taşımak ve bu kararlara uymayan kamu idarelerini Meclis’e çağırarak izahat vermelerini istemek; çeşitli konularda rapor hazırlamak ve verilen tavsiye kararlarına 1 ay içinde uymayan kamu kurumlarından neden uymadığını bildirmelerini istemek” şeklinde sıralamaktadır.⁷⁰

Yukarıda sıralanan tespitlerden hareketle, STK’ların dilekçe hakkını kullanarak CİMER’e ve KDK’ya yaptıkları başvuruların yeterli seviyede olduğunu ve hak ihlali yaşanması durumunda her iki kurum nezdinde mağduriyetlerin etkili şekilde giderildiğini söylemek güç görünmektedir.

7. BULGULAR

CİMER VE KDK’YA BAŞVURUDA BULUNAN STK DENEYİMLERİ

Bu bölümde, CİMER ve KDK’ya başvuruda bulunan ve çeşitli konularda faaliyetlerini sürdüren 7 STK’nın deneyimlerine yer verilmektedir.

Bu kurumlar:

- Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)
- Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM)
- Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ)
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (Mor Çatı)

- Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı ile Mücadele Derneği (UCİM)
- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER)
- Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)

Bu bölümde, sivil toplumun CİMER ve KDK nezdinde dilekçe hakkını kullanarak nasıl bir sonuca ulaştığı; dilekçe hakkının etkin kullanılması önündeki engel olarak görülen hususlar ve söz konusu engellerin ortadan kalkması için dile getirilen öneriler analiz edilmektedir.

STK’ların başvuruları ve neticelerine dair değerlendirmelerinde ulaşılan bulgular şu başlıklar altında özetlenebilir:

1. STK’lar, kurumsal düzeyde ya da üyelerini örgütleyip bireysel olarak CİMER’e ve KDK’ya başvuruda bulunmaktadır.

1 Ocak 2015-30 Haziran 2018 ve 1 Temmuz 2018-31 Aralık 2020 tarihleri arasında bu çalışmaya dahil edilen STK’lar arasında her iki kuruma en fazla başvuru CİSTT tarafından yapılmıştır (1515 CİMER başvurusu, 10 KDK başvurusu).

CİSST ayrıca, Türkiye’de dilekçe almaya yetkili olan 7 kurumun her birine, yıllardır düzenli olarak başvuru yapan nadir sivil toplum örgütlerinden biridir. Bu nedenle, CİSTT tarafından dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin değerlendirmeler hem tarih hem de içerik olarak Türkiye’de STK’ların dilekçe hakkını kullanımı ve ulaştığı neticeye dair geniş bir analiz imkânı sunuyor.

2. STK’lar hem CİMER’e hem de KDK’ya yaptıkları başvuruların ya hiç kabul edilmediğini ya da kabul oranının düşük olduğunu belirtiyorlar.

Örneğin KİH-YÇ başvurularına yanıt alamadığını; HAKİM ise başvurularının genel olarak “dilekçede şikâyet konusu edilen kişilerin bulunmadığı” gerekçesiyle reddedildiğini söylüyor.

3. STK'lar, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile parlamenter sistem arasında başvurulara verilen yanıtların karşılaştırılması açısından farklı görüşlere sahip.

HAKİM, parlamenter sistemde başvurularına daha fazla cevap aldığını, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde daha önce ulaşabildikleri bazı verilere bile erişemediğini; hatta milletvekilleri aracılığıyla verdikleri soru önergelerine bile cevap alamadıklarını kaydediyor.

UCİM, hükümet sistemi konusunda bir ayrıma gitmeden CİMER'e yaptıkları başvurulara KDK'ya göre daha hızlı dönüş aldıklarını belirtiyor.

KİH-YÇ, siyasal alana ilişkin diğer değişkenleri dahil ederek, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin kamu kurumlarını daha işlevsiz hale getirdiğini” düşünüyor. KİH-YÇ, dilekçe hakkının siyasal ortamın hesaba katılarak değerlendirilmesi gerektiğini; sonuç alınamayacak başvuruların “kayıt altına alma, tarihe not düşme” işlevi göreceğini ifade ediyor.

“Parlamenter sistemin işlevli hale gelmesi gerektiğini” savunan Mor Çatı, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde, “anti-demokratik ortam ve Meclis'in işlevsizleşmesinin” kendilerinin de katılım düzeyini etkilediğini kaydediyor. Mor Çatı, karar alıcıların toplumsal cinsiyet eşitliğini yok sayması ve buna paralel olarak ilgili birimlerde çalışanların niteliğinin değişmesi sonucunda, dilekçeye verilen yanıtların “hepten niteliksizleştiğini” vurguluyor.

Yeni sistemde, “parlamentonun işlevsizleştirildiğini” savunan TOHAD, CİMER başvurularının ilgili kamu kurumları tarafından ciddiye alınmadığını belirtiyor. Bu nedenle TOHAD,

idari ve bilgi edinme başvurularını doğrudan ıslak imza ile muhatap kuruma yapmayı tercih ediyor. Bu süreçten de sonuç alamayınca, son aşamada KDK'ya başvuruyor.

Sosyal Hizmetler Derneği, yürüttüğü savunuculuk çalışmalarını, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle, ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanlığı'nın politika kurulları, özellikle Sosyal Politikalar, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulları üzerinde yoğunlaştırıyor.

4. STK'lar, yeni hükümet sisteminde diğer STK'ların da CİMER ve KDK başvurularından genellikle olumlu yanıt alamadığını belirtiyor.

CİSTT, cevap alamayacaklarını düşündükleri ve deneyimleri olumsuz olduğu için STK'ların her iki kuruma az başvuru yaptığını kaydediyor.

HAKİM de benzer şekilde, farklı alanlarda çalışan STK'ların başvurularına cevap alamadıklarını duyduklarını aktarıyor.

Mor Çatı, kadın örgütlerinin KDK yerine CİMER'e başvuru yapmayı tercih ettiğini gözlemlediklerini söylüyor.

5. STK'lar, dilekçe hakkının genel olarak sivil toplum aktörleri tarafından etkin kullanılıp kullanılmadığı konusunda farklı görüşlere sahip.

CİSTT'e göre, sivil toplum dilekçe hakkını yeterince etkin kullanmıyor çünkü genelde olumsuz cevap alıyor. Başvurulara olumsuz cevap verilmesini veri kabul edip, başvuru yapmayı sürdüren STK sayısı sınırlı.

Benzer şekilde UCİM, STK'ların bu hakkı etkili kullanmadığı görüşünde. Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde bilgi edinme başvurusu yapmayan STK'lar bile var diyor.

TOHAD da hakkın etkin kullanılmadığını, özellikle engelli alanında çalışan çoğu STK'nın bu hakkın varlığından dahi habersiz olduğunu vurguluyor.

7. BULGULAR

STK'ların dilekçe hakkını etkin kullandığını düşünen HAKİM'e göre ise, başvurular kurumlardan kaynaklanan nedenlerle sonuçsuz kalıyor. Mor Çatı, kadın hakları alanında çalışan STK'ların baskılama, sivil eylem ve savunu yöntemi olarak, başvuruları etkin kullandığını ve kurumsal olarak bu yolu kullanmayı sürdürdüğünü kaydediyor.

Dilekçe hakkının genel olarak hak temelli STK'lar tarafından etkin kullanıldığını savunan SHUDER, sorunun kaynağını, "katılımcılığın yeteri kadar önemsenmediği devlet sisteminde STK'ların taleplerinin dikkate alınmamasında" buluyor.

6. STK'lar sonuç alınamasa bile, sivil toplumun CİMER'e ve KDK'ya ısrarla ve daha çok başvuruda bulunması gerektiği ve bu taleplerin kayıtlara geçmesinin bile başlı başına önemli olduğu konusunda hemfikirler.

CİSTT ve TOHAD, savunuculuk stratejisine sahip olan ve bu çerçevede dilekçe hakkını da etkin kullanma gayreti öne çıkan iki STK.

CİSTT, dilekçe başvuruları sayesinde CİMER ve KDK'nın faaliyetlerini sivil katılımı yürütmesi ve olası gelişmeleri "tersten raporlama" ile kayda geçirmeyi mümkün görüyor. Diğer bir deyişle, her iki kuruma yapılan başvurular olumsuz neticelense bile, kayıt altına alınarak sivil toplumun hak arama çabalarının sonuçsuz kalması ya da hak ihlallerinin başvurulara rağmen giderilmediğinin kayda geçmesi hedefleniyor.

HAKİM, sonuç alınamasa bile, başvuruları kayda geçirmek için savunuculuk yöntemi olarak dilekçe hakkını kullanmayı sürdürüyor. Alamadığı yanıtları, hangi sorulara ve şikâyetlere kurumların cevap vermediklerini veri olarak kullanıyor.

Mor Çatı da benzer şekilde, başvurularda ısrar etmenin anayasal olarak tanınan hakkı kullanmak ve devlete baskı uygulamak için iyi bir araç olduğunu düşünüyor. Ayrıca başvuruların hem kurumlara görev ve sorumlu-

luklarını hatırlatmak hem de STK'ların kendi politik duruşunu oluşturmak için önemli bir enstrüman olduğunu savunuyor.

KİH-YÇ, CİMER ve KDK'nın dilekçelere yanıt vermede "işlevsel olmadığını" düşünüyor ve her iki kurum ile "şeffaf ve etkili bir iletişimi" mümkün görmüyor. Ancak, bu işlevsizliği kanıtlamak için başvuruları sürdürmek; cevapsız kalanları ya da alakasız cevapları kayıt altına alarak anayasal haklardan vazgeçmeden STK'ların eylemliliğini "kurumların çalışmadığı" bilgisine dayandırarak çeşitlendirmesi gerektiğini söylüyor. "Kamu kurumlarının temelde insan haklarına, demokrasi ve eşitliğe yönelik negatif bir tutum içerisinde" olduğunu savunan KİH-YÇ, katılımcı demokrasinin şartları yerine gelmedikçe bu hakkın etkin kullanılmasını da mümkün görmüyor.

SHUDER, savunuculuk stratejisi geliştirme ihtiyacını, dilekçe hakkını da dahil ederek çeşitlendirmenin ve yenilikçi yöntemlerle sürdürmenin gerekli olduğunu kaydediyor.

7. Dilekçe hakkını kullanırken STK'lar kurumsal başvurulardan ziyade, üyelerini örgütlemeyi ve bireysel başvurularla çok sayıda dilekçeyi özellikle CİMER'e yöneltmeyi daha çok tercih ediyorlar.

SHUDER, kurumsal kimlikle, STK olarak gönderilecek dilekçelerin çok fazla etkili olduğunu düşünmüyor. TOHAD ise diğer STK'lardan farklı olarak, ilgili kurumlara doğrudan idari başvuru yolunu kullanmayı ve sonuç alamadığında KDK ve idari yargı süreçlerini başlatmayı tercih ediyor.

8. STK'lar, CİMER'e ya da KDK'ya etkili şekilde başvurmak ve sonuç almak için çeşitli yöntemler öneriyorlar.

CİSTT'e göre, ısrarla başvuru yapılmalı ve başvuru cevapları raporlanarak kamuoyunda gündem oluşturulmalı.

HAKİM, çok sayıda kurum ve kişinin aynı içerikle başvuru yapması durumunda,

taleplerin olumlu karşılık bulma ya da bilgi alma olasılığının arttığını düşünüyor.

KİH-YÇ, temel olarak “CİMER ve KDK’yı dilekçe hakkını etkin kullanmaya uygun olmayan yapılar” olarak değerlendirdiğinden, etkili bir sonucun alınacağı konusunda olumlu düşünüyor.

UCİM, STK’ların hukuki okur-yazarlık, siyasal katılım, savunuculuk konularında eksiklerinin olduğunu düşünüyor ve bunların giderilmesi için iş birliği yapılması gerektiğine inanıyor.

Mor Çatı, başvurulardan sonuç almak için daha çok başvuru yapılmasını; ilgili kurumların aranmasını ve çeşitli şekillerde başvuruların takibini sonuç almada önemli bir etken olarak görüyor. Tüm sorunlara rağmen başvuruların farklı kanallar üzerinden çeşitlendirilmesi gerektiğinin düşünen Mor Çatı, “mevcut sistemin sunduğu yöntem üzerinden ilerlemek durumunda” olduklarının altını çiziyor ve “yasal olarak kullanabilecek her türlü yöntemi çoğu zaman eş zamanlı kullanmanın” gereğine dikkat çekiyor.

SHUDER, gönderilen dilekçelerin gerekçesinin net şekilde belirtilmesi; itiraz konusuna ilişkin öznelerin görüşlerinin alınması; dilekçe kampanyalarının sosyal medya üzerinden daha fazla görünür hale getirilmesi ve dilekçenin gönderileceği kuruma uygun strateji belirlemenin faaliyetlerin etkililiğini arttıracıcağını düşünüyor.

TOHAD da dilekçenin usule uygun yazılması, yasal dayanaklara yer verilmesi ve konunun kamuoyu tarafından görünür olmasını sağlayacak farkındalık çalışmalarının sonuç almada etkili olacağını kaydediyor.

8. SONUÇ

Bu çalışmada ulaşılan sonuçları, aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkün:

1. Türkiye’de dilekçe hakkı ile ilgili ulusal mevzuat büyük ölçüde uluslararası mevzuat ile uyumlu görünmektedir. Buna karşın uygulamada başvuru kabul etmeye yetkili kılınan kurumlardan ikisi olan CİMER ve KDK nezdinde, özellikle hak temelli faaliyet yürüten STK’ların başvurularından etkili sonuç alamadığı anlaşılmaktadır.

2. Bu çalışma kapsamında ulaşılan bulgular, parlamenter sistemde olduğu gibi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde de STK’ların dilekçe hakkını sınırlı ölçüde kullandığını ortaya koymaktadır.

3. CİMER, toplumun gündemdeki konulara reaksiyonunu anında ölçen ve bazı taleplerin belli sayının üzerine çıkmasıyla alarm çalan sistemine rağmen,⁷¹ kendisine gelen başvuruların sonuçlarına ve ilgili kamu kurumlarının kararlarını ne ölçüde hayata geçirdiğine dair verileri kamuoyu ile paylaşmamaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan CİMER’e STK’ların yaptığı başvuru sayısı ve sonuçları kurumdan temin edilememiş; bu nedenle, dilekçe hakkı kapsamında CİMER’e yapılan başvuruların insan hakları kriterleri ile analizini yapmak güç olmuştur.

CİMER tarafından başvurulara dair ayrıştırılmış verilerin kamuoyu ile paylaşılmaması, dahası bu araştırma kapsamında CİMER’e yapılan STK’ların “başvurularına dair verilerin” paylaşılması talepli bilgi edinme başvurusuna verilen yanıtta “verilerin payla-

71 “CİMER’e başvuru yağıyor”, Hürriyet, 9 Mayıs 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cimere-basvuru-yagiyor-ruya-anlatan-da-var-yemek-tarifi-soran-da-41807073>

8. SONUÇ

şılmaması tercihi” Türkiye’de hak arama yollarından biri olarak dilekçe hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.

Zira, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nde yer alan hükümlerin BM İnsan Hakları Komitesi’nin 31 No’lu Genel Yorumu’nda⁷² yer alan 16 ve 17. paragraflar, dilekçe hakkı kapsamında ele alınacak olan uluslararası insan hakları mevzuatının bir parçasıdır ve Türkiye’yi de bağlamaktadır. 31 Nolu Genel Yorum’un 16. paragrafında belirtildiği gibi, sözleşmede yer alan hakları ihlal edilen herkesin kamudan bu hakların telafi edilmesi imkânını tanıma, açıkça telafi imkânı isteme ve uygun koşullarda telafinin tazmin edilmesini talep etme hakkı bulunmaktadır. 17. paragrafında belirtildiği gibi, sözleşmenin ihlalinin tekrarlanmasını engelleyecek şekilde devletler tarafından tedbir alınmadığında, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin 2. maddesinde yer alan hak ihlali durumunda “iç hukukta etkin çözüm bulma, onarma yükümlülüğü”nün yerine getirip getirilmediği tespit edilemediğinden, bunun hak ihlali olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Söz konusu hükümlere ek olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 13. maddesindeki “etkili başvuru hakkı” kapsamında, sözleşmede tanınan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin, söz konusu ihlali ulusal bir mercie taşıma hakkı olmasına karşın; Türkiye’de dilekçe hakkını kullanarak hak ihlallerinin giderilmesi için kamu kurumlarına başvuru yapan ve bu çalışmada deneyimlerini paylaşan STK’ların başvurularından sonuç alamadıklarını belirtmesi, mevcut olan hakların uygulamada hak arama özgürlüğünün, etkin çözüm bulma ve onarma hakkının etkili şekilde karşılık bulmadığını göstermektedir. Bu da hak ihlallerinin giderilmesinde bir yöntem olarak dilekçe hakkının söz konusu

ihlalleri gidermede etkili olmaması nedeniyle, yeni bir hak ihlali yarattığı şeklinde yorumlanabilir.

Nitekim CİMER tarafından hazırlanan Stratejik Plan’da da “çok ve yoğun” olan başvurulara karşın, sonuçların “izlenmesi ve denetlenmesine yönelik sistemin etkin olmadığı” tespiti yer almaktadır.⁷³

4. Görüş alınan STK’lardan edinilen bilgi ve KDK tarafından paylaşılan veriler çerçevesinde, STK’lar tarafından KDK’ya başvuru sayılarının düşüklüğü ve konuları, hak ihlali durumunda STK’ların dilekçe haklarını kullanarak KDK’ya başvurmayı tercih etmediğini göstermektedir.

5. CİMER’e yapılan başvuruların her dönemde kamu personel alımları, askerlik işlemleri, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi konularda yoğunlaşması; insan hakları kurumu olmasına karşın, KDK’ya iletilen dilekçelerin benzer şekilde çoğunlukla atamalar, kamu personel rejimi, eğitim-öğretim ile çalışma ve sosyal güvenlik alanlarında olması, her iki kurumun toplumun ve STK’ların gözünde insan hakları, kadın, engelli, çocuk, çevre gibi alanlardaki hak ihlallerinin giderilmesinde yetersiz kaldığı kabulüne işaret etmektedir.

6. Kadın ve çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesine özel olarak odaklanan ve her iki konuda ayrı bir denetçi görevlendiren KDK, buna karşın her iki alanda da STK’lardan sınırlı sayıda başvuru almaktadır. Bu da kurumun kadın ve çocuk hakları konularında hak ihlallerinin giderilmesinde sınırlı kalan etkisini göstermektedir. Nitekim KDK’nın 2020 yılı Faaliyet Raporu’nda da “hak arama kültürünün yaygınlaştırılmasında iyileştirme ihtiyacı” tespiti yer almaktadır.

7. KDK’ya STK’lar tarafından yapılan başvuruların tümü birlikte değerlendirildiğinde, sivil toplumun genel olarak kurumu dilekçe

⁷² Lema Uyar, 2006, s. 116-123.

⁷³ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 2020-2024 Stratejik Planı, s. 73. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1C4%9FC4%B1_2020-2024_Stratejik_Plan%C4%B1.pdf

hakkı kapsamında öncelikli olarak tercih etmediği ve hak ihlallerinin telafi edilmesinde “ulusal insan hakları kurumundan beklenen etkinlikte” görmediği şeklinde yorumlanmaktadır.

8. Belli bir konuda yoğunlaşan kamuoyu ilgisinin ve yüksek sayıda başvurunun bazı durumlarda CİMER ve KDK nezdinde taleplerin kabulünü kolaylaştırdığı görülmektedir. Buna karşın, “İstanbul Sözleşmesi” ve “Kanal İstanbul” örneklerinde görüldüğü gibi, gündemin tartışmalı başlıklarında ve siyasi iktidarın öncelikli politik tercihleri ile çatışan konularda, her iki kuruma yüksek sayıda başvurunun ulaşması bile taleplerin kabul edilmesini olanaklı kılmamaktadır.

9. Her iki kurum, dilekçe hakkının kullanılmasında sivil toplumun katılımını teşvik etmek açısından karşılaştırıldığında; CİMER’de, STK’ların başvurularının artmasını teşvik eden ve bu başvuruların sonuçlarını analiz etmeyi olanaklı kılan bir yapı bulunmadığı, KDK’nın faaliyetlerinde STK’ların katılımını ve iş birliğini teşvik edici çalışmalar yürütme gayreti gösterdiği tespit edilmiştir.

10. CİMER ve KDK, dilekçe hakkının kullanılmasında aksayan hususları tespit etme, bu hakkın daha etkin kullanılması ve hak arama kültürünün yaygınlaşması amacıyla, kurumsal düzeyde çeşitli başlıklarda iyileştirmeler yapma gayreti göstermektedir. Bu kapsamda, her iki kurumun hayata geçirdiği çeşitli düzenlemeler ve kurumsal belgelerinde kayda geçirdikleri hedefler, dilekçe hakkının kullanılmasını teşvik etme ve hak ihlallerini giderme yönünde çaba sarf ettiklerini göstermektedir.

11. KDK’nın başvurularda alınan kararlara ve hak ihlali olması durumunda mağduriyetin

telafisine ne ölçüde olanak verildiği; alınan kararlara kamu kurumlarının ne ölçüde uygun hareket ettiğine dair verilere faaliyet raporlarında yer vermektedir.

CİMER’in dilekçe ve bilgi edinme başvurularına dair analiz yapmasına ve “101 kuruma aylık olarak bunları göndermesine” rağmen,⁷⁴ bu veriler kamuoyu ile paylaşılmadığı için, dilekçe hakkının CİMER nezdinde etkin kullanıp kullanılmadığı tespitini yapmak güçleşmektedir.

12. KDK’nın insan haklarının korunmasında etkili olduğu ve sivil toplumla etkin iş birliği ile hak ihlallerini giderdiği bazı örneklerle ve tavsiye nitelikli kararlarına kamu kurumlarının uyum oranının yüzde 80’e yaklaşmasına karşın;⁷⁵ STK’ların yaptıkları dilekçe başvuru sayısının sınırlı kalması, kurumun hak ihlallerini giderecek yetkinlikte görülmediği şeklinde yorumlanabilir.

13. Görüş alınan STK’lar ve edinilen diğer bulgular çerçevesinde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde siyasal koşulların analize dahil edilerek, tüm diğer haklar gibi dilekçe hakkının sivil toplum tarafından etkin kullanılması ve hak ihlallerinin giderilmesinde başvurulardan olumlu sonuç alınması, insan hakları kriterleriyle uyumlu demokratik ortamın varlığı ile mümkün görünmektedir.

Bu çalışma kapsamında görüşü alınan STK’lar ile KDK’ya yapılan başvurular çerçevesinde ulaşılan diğer bulgular ise şu şekilde sıralanabilir:

1. STK’lar başvurularında ağırlıklı olarak CİMER yolunu tercih etmektedir. İnsan hakları kurumu olmasına karşın hak temelli çalışan örgütler de dahil olmak üzere, sivil toplum tarafından KDK’ya yapılan başvurular oldukça sınırlı kalmaktadır.

74 “CİMER’e başvuru yağıyor: Rüya anlatan da var yemek tarifi soran da”, Hürriyet, 9 Mayıs 2021. Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cimere-basvuru-yagiyor-ruya-anlatan-da-var-yemek-tarifi-soran-da-41807073>

75 KDK 2020 Faaliyet Raporu, s. 99.

8. SONUÇ

2. STK'ların CİMER ve KDK'ya yaptıkları başvurular ya hiç kabul edilmemekte ya da kabul oranı düşük kalmaktadır.

3. STK'ların başvuru yapmalarının nedeni; çoğunlukla hak ihlalinin giderilmesi ve dilekçenin konusu olan sorunların çözülmesinden ziyade, savunuculuk stratejilerinin bir parçası olarak dilekçe hakkını kullanıp çalışmaları hak alanlarında sorunları CİMER ve KDK nezdinde görünür kılmak ve kayda geçirmek olarak ifade edilmektedir.

4. CİMER'e STK'lar tarafından yapılan başvuru sayıları ve neticeleri kurum tarafından kamuoyu ile paylaşılmadığından ve bu çalışma kapsamında CİMER'e söz konusu taleple yapılan bilgi edinme başvurusuna olumlu yanıt verilmediğinden, sivil toplumun CİMER nezdinde dilekçe hakkını kullanımına dair verilere dayalı analiz yapılması mümkün olmamıştır.

5. Ulaşılan veriler ve bu çalışma kapsamında görüşü alınan STK'ların başvuru deneyimleri çerçevesinde hem CİMER'e hem de KDK'ya başvuruların ve bunlardan alınan sonuçların hak ihlallerini gidermedeki etkisinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6. Diğer yandan, STK'lar da dilekçe hakkını etkin kullanma ve hak ihlallerini ilgili kurumlara taşımada yetersiz kalmaktadır. Bazı STK'lar bu hakka dair yeterli bilgiye sahip olmadığı için, bazıları ise olumlu bir sonuç alınamayacağı savından hareketle başvuru yapmamaktadırlar.⁷⁶

76 Dilekçe Hakkı Çalıştayı, 12 Şubat 2020. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/komisyon_faaliyetleri.htm?sayfa=ca-listay

9. ÖNERİLER

DİLEKÇE HAKKININ ETKİN KULLANILMASINA İLİŞKİN KURUMLAR TARAFINDAN YAPILAN GENEL ÖNERİLER

Dilekçe hakkının etkin kullanımı ve hak ihlallerinin giderilmesi, ilgili kurumlar tarafından sıklıkla ele alınmaktadır. TBMM Dilekçe Komisyonu öncülüğünde yasama, yürütme ve yargı organlarındaki yetkililerin katıldığı 12 Şubat 2020 tarihli Dilekçe Hakkı Çalıştayı'nda mevcut yapıların gözden geçirilerek geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Çalıştayda, CİMER ve KDK dahil Türkiye'de başvuru alan ilgili tüm kurumlar nezdinde, atılması gerekli adımlar dört başlıkta sıralanmıştır: "Sunulan hizmetler ve mevzuat; toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi; sunulan hizmetlerdeki sorunların tespitinde başvuruların yeri ve uygulanan kanun ve kararların etki analizi; kanun değişikliği taleplerinin tespiti."

Çalıştayda öne çıkan bazı başlıklar, STK'ların ilgili kurumlara başvurularından daha etkili sonuç alınması için yol gösterici nitelik taşımaktadır:

1. Dilekçe almaya yetkili kurumlara yapılan başvuruların kamuya açık veriye dönüşmesi.
2. Sunulan hizmetlere dair istatistik, raporlama ve memnuniyet ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi.

3. 2010'dan itibaren yıl ölçeğinde istatistiki verilerin toplanması.
4. Dijitalleşmenin kanunların hazırlanması ve uygulanması sürecine etkilerinin dikkate alınması.
5. Gelen başvuruların analiz edilerek yaygın sorunların tespitinde kullanılması.
6. Kanun etki analizine temel teşkil edebilecek verilerin organizasyonu.
7. Kanun değişikliği gerektiren başvuruların kurumsal bilgi ve belge yönetim sistemi üzerinden takibi ve değerlendirilmesi.
8. Dilekçe kabul etmeye yetkili tüm kurumların birlikte çalışabilmesine olanak verecek bir bilgi yönetim sistemi geliştirilmesi.
9. Kurumsal sistemlerin entegrasyon kabiliyeti ve Merkezi Dilekçe Yönetim Sistemi (Ulusal Dilekçe Bilgi Yönetim Sistemi) geliştirilmesi.

Dilekçe Hakkı Çalıştay'ında dile getirilen söz konusu öneriler, hak ihlali yaşayan birey ve STK'ların dilekçe hakkını kullanarak demokratik bir toplumda etkili bir sonuç alması için yol gösterici niteliktedir. Söz konusu öneriler, bu çalışmada ve bu çalışmanın öncesinde hazırlanan ilk raporda ulaşılan bulgular ile örtüşmektedir. Çalıştayda dile getirilen ve dilekçe hakkının daha etkin şekilde kullanılması için sıralanan tüm önerilerin hayata geçirilmesi için, Türkiye'de mevzuat hükümleriyle başvuru almaya yetkili kılınan 8 kurum nezdinde başvuruların yarattığı etkinin ortaya konularak kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir.

BAŞVURULARIN ETKİN KULLANILMASINA İLİŞKİN CİMER'İN VE KDK'NIN ÖNERİLERİ

Yukarıda sıralanan ve Türkiye'de dilekçe kabul etmeye yetkili tüm kurumlar için geçerli olan genel önerilerin yanı sıra, dilekçe hakkından etkin sonuç alınması için CİMER ve KDK, kurumsal metinlerinde çeşitli önerilere yer vermektedir. Bu çalışmanın kapsamı ve STK'lar tarafından yapılan tespitler birlikte değerlendirildiğinde, her iki kurum tarafından yapılan önerilerin hayata geçirilmesi durumunda, Türkiye'de uluslararası insan hakları standartlarına uygun şekilde dilekçe hakkının etkin kullanılmasına katkı sağlanmış olacaktır.

CİMER, 2020-2024 Stratejik Planı'nda dilekçe ve bilgi edinme hakkı kapsamında sunduğu hizmetlere ilişkin sorun olarak şu başlıkları tespit etmiştir:⁷⁷

1. CİMER'e yapılan başvuru sayısının çok ve yoğun oluşu.
2. Vatandaş başvurularının izlenmesine ve denetlenmesine yönelik sistemin etkin olmaması.
3. Vatandaşların kamu hizmetiyle ilgili taleplerinin kurumlarca süresi içinde ele alınmaması.
4. CİMER'e yapılan başvuruların yoğun olmasına rağmen bunların karar alıcılara raporlama sürecinin yavaş olması.

Bu kapsamda, CİMER tarafından yerine getirilmesi gereken ihtiyaçlar da maddeler halinde aynı Stratejik Plan içinde belirtilmiştir:

77 Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 2020-2024 Stratejik Planı, s. 73. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2020-2024_Stratejik_Plan%C4%B1.pdf

9. ÖNERİLER

1. Vatandaş başvurularının hızlı ve etkin bir şekilde cevaplanması için eğitim verilen personel sayısının arttırılması.

2. CİMER sisteminin etkin ve verimli bir şekilde işleyebilmesi için denetim ve kontrol mekanizmasının daha aktif hale getirilmesi.

3. Başvuruların hızlı bir şekilde cevaplanması ve kurumlara iletilmesi için birimin personel kapasitesinin yükseltilmesi ve fiziki-teknik altyapının iyileştirilmesi.

4. İzleme ve değerlendirme sisteminin farklı düzeylerde (vatandaşlara, yöneticilere ve karar alıcılara) bilgi sunacak bir yapıda oluşturulması.

5. Raporlanma sisteminin vatandaşların talep, beklenti ve ihtiyaçlarını net ve somut bir biçimde karar alıcılara ulaştırılmasına yönelik olarak tasarlanması.

6. Kamu politikası oluşturulma sürecinde CİMER'den elde edilen verilerin bir süzgeçten geçirilerek kamu kurum ve kuruluşları ile paylaşılması.

CİMER'in 2020-2024 Stratejik Planı'nda kurumsal olarak dilekçe ve bilgi edinme taleplerine nasıl daha hızlı ve etkin yanıt verilebileceğine ilişkin tespitlere ve önerilere de yer verilmektedir.

Plan, "vatandaş odaklı kamu hizmeti anlayışının hayata geçirilmesine öncülük etmek", "vatandaşa daha hızlı, kaliteli, güvenilir kamu hizmeti verilmesini sağlamak" ve "vatandaşların toplumsal unsurlar ile karar alma süreçlerine katılımına imkân veren dönüşümü gerçekleştirmek" temel hedefleri üzerinden şekillenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda, örneğin 2019 yılında 2 olan "Karar alıcılara

kaynak teşkil edecek rapor, araştırma ve yayın sayısının peyderpey artırılarak 2024 yılında 24'e çıkarılması", "CİMER'in fiziki ve teknik altyapısının güçlendirilmesi" gereğine işaret edilmektedir.⁷⁸

CİMER'in dilekçe hakkının etkili kullanılmasına ilişkin önerilerine benzer şekilde, KDK da kurum bünyesinde bu hakkın daha etkin kullanılması için yapılması gerekli olan düzenlemelere faaliyet raporlarında yer vermektedir. Söz konusu öneriler, bu çalışma kapsamında ulaşılan bulgular ve öneriler ile örtüşmektedir:

1. Venedik İlkeleri'nin 19. Maddesine göre ombudsmanlık kurumuna yapılan bir başvuruda, ilgili düzenlemenin o ülkenin anayasasına aykırı olması durumunda, ombudsmanların yetkili mahkemelere başvurma hakkının tanınması tavsiye edilmektedir. Yine Venedik İlkeleri'nin 16. maddesi ve Paris İlkeleri'ne göre, ombudsmanların re'sen inceleme yapma yetkisi olması gerekmektedir.

Küresel düzeyde ombudsmanlık kurumlarının yaklaşık yüzde 80'inde re'sen harekete geçme yetkisinin olmasına karşın Türkiye'de KDK'nın Anayasa Mahkemesi'ne başvuru ve re'sen inceleme yetkisi bulunmamaktadır. KDK'nın belli konularda özel rapor hazırlamak dışında, kurum olarak bir konuda adım atabilmesi, bireysel ya da tüzel kişi başvurularına bağlıdır.

2020 Yılı Faaliyet Raporu'nda, bir insan hakları kurumu olarak KDK'ya re'sen inceleme yetkisinin verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu şekilde KDK'nın, Türkiye'de insan hakları kültürünün yerleşmesine, toplumun engelli, çocuk ve kadın gibi mağdur kesimlerinin sorunlarına çözüm bulunmasına önemli katkılar sağlayabilecek kapasiteye ulaşabileceği öngörülmektedir.⁷⁹

⁷⁸ a.g.e., s. 73.

⁷⁹ Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 76. https://www.ombudsman.gov.tr/document/raporlar/yillik_rapor/2020_yili_yillik_rapor/mobile/index.html

2. Birçok ülkede ombudsmanlık kurumlarının ulusal önleme mekanizması görevleri kapsamında, davalara katılma ve Anayasa Mahkemesi'ne dava açma yetkisinin bulunduğu dikkate alındığında, Venedik Prensipleri, Paris İlkeleri ve AB İlerleme Raporları'nda yer bulan, Türkiye'de KDK'ya benzer yetkilerin verilmesinin uygun olacağı savunulmaktadır.⁸⁰

3. KDK tarafından Sivil Sayfalar'a iletilen belgede, özellikle çocuk ve kadın hakları alanında faaliyet gösteren STK'ların kurumu daha etkin kullanmasının mümkün olduğu ve STK'lar tarafından yapılan başvuruların artırılması gerektiği belirtilmektedir.⁸¹

Herhangi bir konuyu re'sen inceleme yetkisi bulunmayan KDK'ya sivil toplum aktörlerinin gerek sahada karşılaştıkları, tanık oldukları uyuşmazlıkları gerekse yasal düzenlemelerden kaynaklı sorun alanlarını başvurularına konu etmelerinin faydalı olacağı; böylece hem çocuk ve kadın haklarının korunması hem de geliştirilmesi anlamında KDK'nın daha somut adımlar atılabileceği vurgulanmaktadır.⁸²

KDK nezdinde başvuru sayısının artması ve bu başvuruların hak ihlallerini gidermede daha etkin olması için 2020 Yılı Faaliyet Raporu'nda, "hak arama kültürünün yaygınlaştırılmasında iyileştirme ihtiyacı" tespit edilmekte ve kurumsal olarak yapılması planlanan faaliyetler sıralanmaktadır:

1. Kurumun bilinirliğinin artmasıyla nitelikli başvuru sayısının artması; nitelikli başvuru sayısının artmasıyla daha çok dostane çözüm ve tavsiye kararı verilmesi.⁸³

2. KDK başvurularının kanunda belirtilen 6 aylık inceleme süresinden daha kısa sürede sonuçlandırılması; bunun için personelin eğitilmesi.

3. Başvuruları kabul eden İlk İnceleme, Dağıtım ve Bilgilendirme Bürosu'nun daha verimli çalışması ve vatandaşın hizmetten daha etkin yararlanabilmesi için bu büronun 2021 yılında çağrı merkezine dönüştürülmesi.

4. 2019 yılında hayata geçirilen Şikâyet Yönetim Sistemi'nin başvuru sahiplerinin kuruma daha kolay ulaşımını ve şikâyetlerinin daha kolay takibini sağlamak amacıyla geliştirilmesi.⁸⁴

SİVİL TOPLUMUN DİLEKÇE HAKKINI ETKİLİ KULLANMASINA YÖNELİK ÖNERİLER

Araştırma kapsamında ulaşılan bulgular ve CİMER ile KDK'nın dilekçe hakkının verimli kullanılması için sıraladıkları tespitler çerçevesinde, STK'ların dilekçe hakkını etkin kullanabilmesi amacıyla oluşturduğumuz öneriler şunlardır:

Sivil aktörlerin, kamu kurumlarının çalışmalarını yakından takip etmesi, mevzuatın iyi bilinmesi, somut bazı veri ve olgular üzerinden başvuruların yapılması.

STK'ların detaylandırılan nitelikli başvurularını CİMER ve KDK'ya ısrarla yapmayı sürdürmesi, başvurulara verilen olumlu ve olumsuz yanıtların raporlaştırılması ve kamuoyu ile paylaşılması.

Başvurulardan sonuç almak için daha çok başvuru yapılması, talebin konusunu oluş-

⁸⁰ a.g.e. s. 576.

⁸¹ KDK tarafından bilgi edinme talebimize verilen yanıt, Haziran 2021.

⁸² KDK tarafından bilgi edinme talebimize verilen yanıt, Haziran 2021.

⁸³ Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 578.

⁸⁴ Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, s. 578.

9. ÖNERİLER

turan ilgili kamu kurumları ile temasa geçilmesi, çeşitli şekillerde başvuruların takibinin sağlanması.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde, dilekçe hakkının STK'lar tarafından etkin kullanılması için sivil toplum ile kamu arasında iş birliği ve diyalog kanallarının artırılması.

STK'ların hukuki okur-yazarlık, siyasal katılım, savunuculuk konularındaki eksiklerinin giderilmesi için kendi aralarında ve üniversitelerin hukuk fakülteleri ve/veya ilgili akademisyenler ile iş birliği geliştirmeleri.

Sadece hak temelli çalışmalar yürüten STK'ların değil, diğer sivil toplum aktörlerinin de dilekçe hakkını etkili şekilde kullanacak seviyede bilgi ve beceri edinmesi, dilekçelere verilen kabul ya da ret yanıtları üzerinden savunuculuk faaliyetlerini çeşitlendirerek sürdürmeleri.

İnsan hakları kurumu olarak KDK'nın hak ihlallerinin giderilmesinde STK'lardan daha çok başvuru alan bir kurum haline gelmesi; kuruma nitelikli ve konu bazında çeşitlenen daha çok sayıda başvurunun yapılması.

KDK'nın insan hakları, çocuk, kadın, engelli hakları gibi konularda hak ihlallerinin giderilmesi için STK'ların kurum ile etkin iş birliği yapması, kararlarına etki edecek ölçüde rapor, politika belgesi gibi çalışmalarla katkı sunması.

Başvurularda Türkçe zorunluluğu yerine, başvurucuların kendi dillerinde dilekçe verebilmesinin önünün açılması.

CİMER ve KDK'ya yapılan başvuru ve sonuçlarının STK'ların web sitelerinde ve sosyal medya hesaplarında duyurulması.

Her iki kuruma başvuruların engellilik, cinsiyet, yaş, başvurunun konusunu oluşturan insan hakkı, başvuru alan kent gibi kriterlerin yanı sıra, bireysel ve tüzel kişiler (kurumlar ve STK'lar) şeklinde ayrıştırılmış şekilde CİMER ve KDK'nın veri tabanına kaydedilmesi.

Tüm bu önerilerin hayata geçirilmesi sonucunda dilekçe hakkının bireyler ve tüzel kişiler ile STK'lar tarafından kullanımının teşvik edilmesi ve başvurulardan etkili sonuçlar alınması ile hak ihlallerinin giderilmesi.

KAYNAKÇA

KURUMLAR

CİMER (<https://www.cimer.gov.tr/>)

Kamu Denetçiliği ve Kadın (<https://kadin.ombudsman.gov.tr/index.html>)

Kamu Denetçiliği Kurumu (<https://www.ombudsman.gov.tr/>)

Kamu Denetçiliği Çocuk (<https://www.kdk-cocuk.gov.tr/>)

ULUSAL MEVZUAT

3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3071.pdf>

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4982&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 Sayılı Yasa), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, <https://www.ombudsman.gov.tr/UluslararasıMevzuat>

Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına İlişkin Başbakanlık Genelgesi, <http://www.ankara.gov.tr/dilekce-ve-bilgi-edinme-hakkinin-kullanilmasina-iliskin-genelge>

Kamu Denetçiliği Kurum Kanunu, https://www.ombudsman.gov.tr/document/Kamu_Denetciligi_Kurumu_Kanunu.pdf

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, <https://www.ombudsman.gov>

<tr/document/711KAMU-DENETCILIGI-KURUMU-KANUNUNUN-UYGULANMASINA-ILISKIN-USUL-VE-ESASLAR-HAKKINDA-YONETMELIK.pdf> s

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; Siyasi Haklar: Madde 66 ile Madde 74 arası. 'Türk Anayasa Hukuku Sitesi, Erişim: <https://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>

ULUSLARARASI MEVZUAT

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sartı%E2%80%8B.pdf

BM Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Erişim: https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_05.pdf

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde yer alan hükümlerin, BM İnsan Hakları Komitesi'nin 31 No'lu Genel Yorumu, Lema Uyar, "Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 145, İstanbul, Eylül 2006, Erişim: https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf

İnsan Hakları Komitesi'nin 21 No'lu Genel Yorumu (16 ve 17 paragrafı), Lema Uyar, "Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 145, İstanbul, Eylül 2006, : 52-56, Erişim: https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller , Erişim: <https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87H->

KAYNAKÇA

DS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurullar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf

Çocuk Hakları Komitesi 2 Nolu Genel Yorum, “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları”, Erişim: <https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurullar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>

Çocuk Hakları Komitesi 5 No’lu Genel Yorum, “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları”, Erişim: <https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurullar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK) 3 Nolu Genel Yorumu, Erişim: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/21/Rev.1/Add.7&Lang=en

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi İhtiyari Protokolü, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklar-Sozl_BireyselBasvuru_Protokol.pdf

İstanbul Sözleşmesi (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) Erişim: <https://rm.coe.int/1680462545>

“Ombudsmanlık Kurumunun Korunması, Desteklenmesi ve Geliştirilmesi”, Avrupa

Konseyi,Erişim: <https://rm.coe.int/ombudsmanli-k-kurumunun-korunmas-desteklenmesi-ve-gelistirilmesi/1680a139ff>

İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması için Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler (Paris Prensipleri), Erişim: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/27-birlesmis-milletler-diger-belgeler/>

MAKALELER VE BENZERİ YAYINLAR

Çiğdem Sever, “Kamu Denetçiliği Kurumu ve Ayrımcılık Konusunda Verdiği Kararlar Raporu”, “Bir İnsan Hakları Koruma Mekanizması Olarak Ulusal Eşitlik Kurumları Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği”, Ulaş Karan ve Çiğdem Sever, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2021. Erişim: <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/04/ESHID-ulusal-insan-haklari-kurumlari-TR.pdf>

İslam Safa Kaya ve Huzeyfe Karabay, “Ombudsmanlığın Uluslararası Hukuk Sistemlerindeki Yeri”, Ombudsman Akademik, Yıl: 6 Sayı: 11, Temmuz-Aralık 2019 ss: 213-232.

İbrahim Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, AFA Yayıncılık, İstanbul, (1994).

Kadir Aktaş, “Mükerrer Dilekçelerin İncelenmesinde Hak Arama Kurumları Arasında İş Bölümü Üzerine”, Ombudsman Akademik, Yıl: 6 Sayı: 11 (Temmuz-Aralık 2019) s: 171-212. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/920825>

S. Mustafa, Önen “Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması: Kamu Denetçiliği Kurumu İle İsveç Parlamento Ombudsmanlığı’na Yapılan Şikâyetlerin Değerlendirilmesi”, Social Sciences (NWSASOS), 2016; 11(2),s.62-84.

Ulaş Karan ve Çiğdem Sever, "Ulusal İnsan Hakları Kurumları," Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2021. Erişim: <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/04/ESHID-ulusal-insan-haklari-kurumlari-TR.pdf>

Ulaş Karan ve Gökçeçicek Ayata, "Sivil Toplumla Aktif Katılım: Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler", TÜSEV, <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/imagenes/MevzuatRapor.15.09.15.pdf>

RAPORLAR VE BENZERİ YAYINLAR

50 Soruda CİMER, Erişim: <https://www.cimer.gov.tr/50sorudacimer.pdf>

Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020 Faaliyet Raporu, Erişim: https://www.ombudsman.gov.tr/document/raporlar/yillik_rapor/2020_yili_yillik_rapor/mobile/index.html

Cumhurbaşkanlığı Sisteminde İdarenin Denetimi konulu çalıştay, KDK Çalıştay Raporu, 2017, Erişim: <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/pdf/cumhurbaskanligi-sisteminde-idarenin-denetimi-calistay-raporu-ombudsmanlik.pdf>.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı 2020-2024 Stratejik Planı, Erişim: https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/%C4%B0leti%C5%9Fim_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_2020-2024_Stratejik_Plan%C4%B1.pdf

Dilekçe Hakkı Çalıştayı, TBMM Dilekçe Komisyonu, Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/komisyon_faaliyetleri.htm?sayfa=calistay

STK'ların Dilekçe Hakkı Başvurularının İzlenmesi, Sivil Sayfalar ve YADA Vakfı, 2020, <https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/09/STKların-Dilekçe-Hakkı-Başvurularının-İzlenmesi.pdf>

MEDYA

"CİMER'e 2020 yılında 6 milyona yakın başvuru yapıldı", 13 Ocak 2021, Erişim: <https://www.cnnturk.com/turkiye/cimere-2020-yilinda-6-milyona-yakin-basvuru-yapildi>

"CİMER'e "Altın Pusula" ödülü", 12 Mart 2021, Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cimere-altin-pusula-odulu/2173478>

"CİMER'e başvuru yağıyor: Rüya anlatan da var yemek tarifi soran da", Hürriyet, 9 Mayıs 2021, Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cimere-basvuru-yagiyor-ruya-anlatan-da-var-yemek-tarifi-soran-da-41807073>

Berrin Sönmez, "CİMER listesinde Fahrettin Altun'la köşe kapmaca", Gazete Duvar, 15 Eylül 2020, Erişim: <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/09/15/cimer-lis-tesinde-fahrettin-altunla-kose-kapmaca>

"EŞİK Platformu: Dilekçelerin, Cumhurbaşkanlığı makamına hiç iletilmediğini düşünüyoruz", 14 Eylül 2020, Erişim: <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2020/09/14/esik-platformu-dilekcelerin-cumhurbaskanligi-makamina-hic-iletilmedigini-dusunuyoruz>

Fahrettin Altun "Önümüzdeki Süreçte Cevap Süresinin Azaltılması Konusuna Yoğunlaşılacak", Erişim: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altundan-cimer-aciklamasi-onumuzdeki-surecte-cevap-suresinin-azaltilmasi-konusuna-yogunlasilacak>

"Kanal İstanbul Sazlıdere Köprüsü'nün Temeli Atıldı", İstanbul Valiliği, 26 Haziran 2021, Erişim: <http://www.istanbul.gov.tr/kanal-istanbul-sazlidere-koprusunun-temeli-atildi>

KAYNAKÇA

Gökay Başcan, “Kazdağları’nın en az 30 yılı gitti”, Birgün, 7 Mart 2021, Erişim: <https://www.birgun.net/haber/kazdaglari-nin-en-az-30-yili-gitti-336601>

“Kamu Denetçiliği Kurumu, 200 “iptal” başvurusu üzerine, İstanbul Sözleşmesi’nin feshi için ön rapor hazırladı”, 5 Ağustos 2020, Erişim: <https://medyascope.tv/2020/08/05/kamu-denetciligi-kurumu-200-iptal-basvurusu-uzerine-istanbul-sozlesmesinin-feshi-icin-on-rapor-hazirladi/>

“52 barodan Kamu Denetçiliği’ne İstanbul Sözleşmesi başvurusu”, Gazete Duvar, 13 Ağustos 2020, Erişim: <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/08/13/52-barodan-kamu-denetciligine-istanbul-sozlesmesi-basvurusu>

“Kamu Başdenetçisi Malkoç: Kararlarımıza uyma oranı çok kısa zamanda Avrupa’daki orana yaklaştı”, Anadolu Ajansı, 9 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kamu-basdenetçisi-malkoc-kararlarimiza-uy-ma-orani-cok-kisa-zamanda-avrupadaki-orana-yaklasti/2203395>

Serkan Alan, “Kanal İstanbul’a CİMER yanıtı: İtirazınızı nihai raporda değerlendireceğiz”, 11 Ocak 2020, Erişim: <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/01/11/kanal-istanbula-cimer-yaniti-itirazinizi-nihai-rapor-da-degerlendirecegiz>

“350 bin ağacın kesildiği Kazdağları’nda şirketin izni iptal edildi”, Cumhuriyet, 7 Mart 2021, Erişim: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/350-bin-agacin-kesildigi-kazdag-larinda-sirketin-izni-iptal-edildi-1818853>

DIĞER KAYNAKLAR

EŞİK Platformu, CİMER Başvuru Sayfası, <https://esikplatform.net/cimere-basvuru-yoruz/>

EKLER

EK-1: GÖRÜŞ ALINAN STK LİSTESİ

CİSST (Ceza ve İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği)

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ)

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (Mor Çatı),

Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM)

Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı ile Mücadele Derneği (UCİM)

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER)

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)

EK-2: STK’LARA SORULAN SORULAR

1. Anayasal bir hak olan dilekçe hakkı kapsamında, CİMER ve Kamu Denetçiliği Kurumu’na (KDK) kurumsal olarak başvuru yaptınız mı?

2. 1 Ocak 2015-30 Haziran 2018/1 Temmuz 2018-31 Aralık 2020 tarihleri arasında, (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesinden önceki ve sonraki tarihi karşılaştırabilmek amacıyla) CİMER (2018 yılı öncesi BİMER) ve KDK’ya dilekçe hakkı kapsamında başvuruda bulundunuz mu?

3. Bu tarihler arasında CİMER ve KDK’ya başvuruda bulundu iseniz, başvurunuzla yanıt aldınız mı? Başvurularda belirtilen talebiniz-şikâyetiniz yerine getirildi mi?

4. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesinin öncesinde, BİMER üzerinden başvuruda bulunmuş muydunuz?

5. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile Parlamenter sistem arasında, savunuculuk faaliyetlerinizi yürütme ve siyasi karar organlarına siyasi başvuru (dilekçe hakkı) aracını kullanmak açısından, bir fark olduğunu düşünür müsünüz?

6. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmesinin ardından, çevrenizde farklı STK'ların KDK'ya da CİMER'e dilekçe başvurusu yaptıklarını ve bu başvurulara yanıt aldıklarını/taleplerinin olumlu sonuçlandığına dair örneklerle şahit oldunuz mu? Diğer STK'ların KDK ya da CİMER'e dilekçe hakkı kapsamında yaptıkları başvurulara yanıt verilmeyen ve taleplerinin karşılanmadığı örneklerle şahit oldunuz mu?

7. Anayasada tanınan dilekçe hakkının, genel olarak sivil toplum aktörleri tarafından etkin kullanıldığını düşünür müsünüz?

8. Kurumsal olarak, STK adına, daha önce hiç dilekçe başvurusu yapmadı iseniz, CİMER ve KDK'ya dilekçe ile başvuru yaparak, savunuculuk faaliyetinde bulunmayı düşünür müsünüz?

9. KDK ve CİMER'e dilekçe hakkı kapsamında başvurarak anayasal olarak sahip olduğunuz dilekçe hakkınızı (siyasi katılım hakkınızı) kullanarak savunuculuk stratejisi geliştirmeyi düşünür müsünüz?

10. CİMER ve KDK'ya hiç başvuruda bulunmadıysanız; siyasi başvuru yolu olarak dilekçe hakkını kullanmayı tercih etmemenizin sebeplerini paylaşabilir misiniz? Sıralayabilir misiniz?

11. STK'ların dilekçe hakkını kullanarak KDK'ya ya da CİMER'e daha çok başvuruda bulunulması gerektiğini düşünür müsünüz?

12. Dilekçe hakkının STK'lar tarafından etkili şekilde kullanıldığını düşünüyor musunuz?

13. STK'ların CİMER ya da KDK'ya dilekçe hakkını kullanarak bu hakkı daha etkili şekilde kullanması ve savunuculuk aracı olarak dilekçe hakkı kapsamında sonuç alınması için ne yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz? Önerileriniz olur mu?

14. Sivil toplumun siyasi başvuru hakkı kapsamında dilekçe hakkını KDK ve CİMER nezdinden kullanmasına ilişkin olarak, eklemek istediğiniz başka hususlar var mı?

EK-3: CİMER'E YAPILAN BİLGİ EDİNME TALEPLİ DİLEKÇEYE VERİLEN YANIT

(17.03.2021 tarihinde yapılan 2101281403 sayılı başvuruya 14.04.2021 tarihinde CİMER tarafından verilen yanıt)

“Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi'ne yaptığınız başvurunuz incelenmiştir.

4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun “İstenecek bilgi veya belgenin niteliği” başlıklı 7'nci maddesinde yer alan “Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.” hükmü uyarınca talebiniz karşılanamamıştır. Bilgi edinme talebi reddedilen başvuru sahibinin yargı yoluna başvurabileceği, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na yazılı başvuru yolu ile itiraz edebileceği hususunda bilgilerinize sunulur.”

